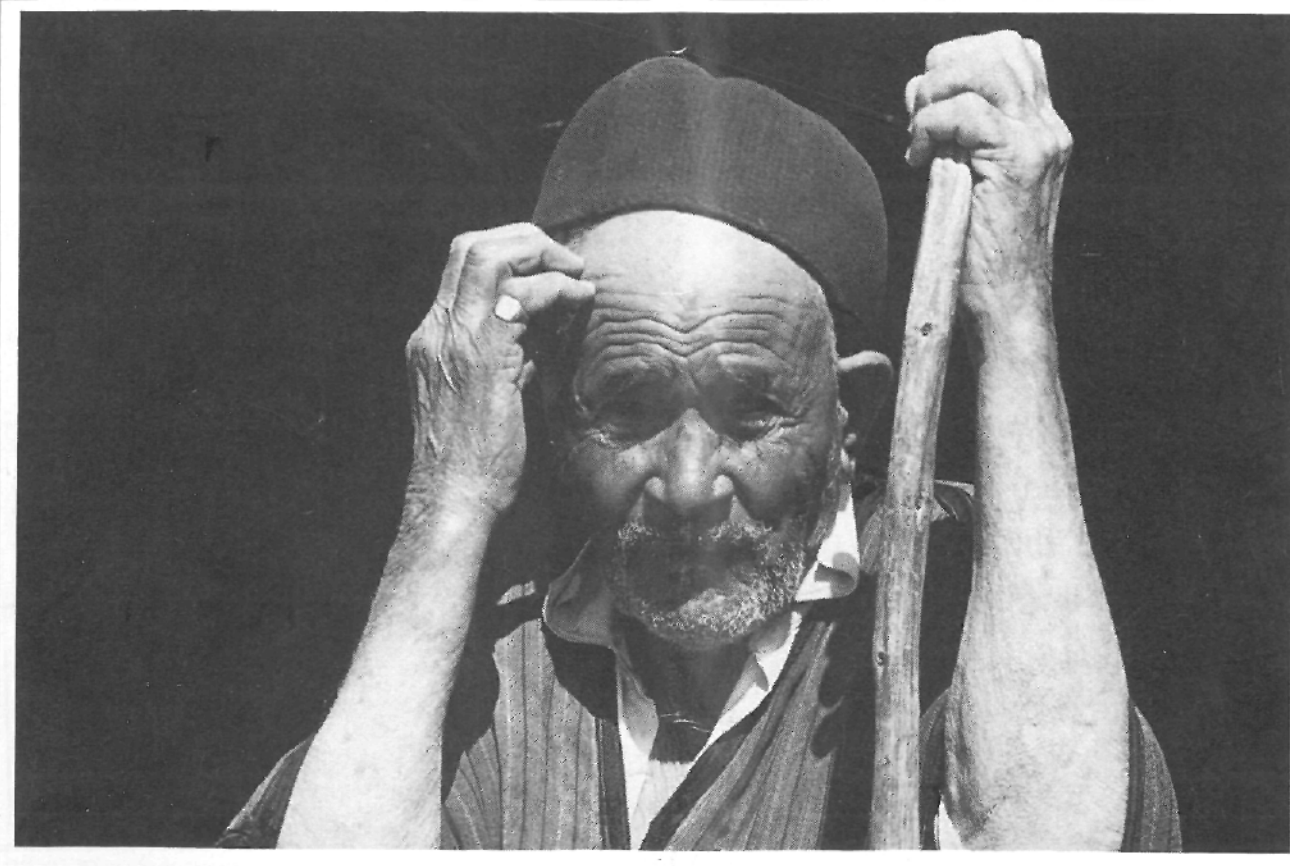

Jaargang 7 — nummer 26

juni-juli-augustus 1984

driemaandelijks

Bareel

THEMANUMMER TERUGKEER

Ver. uitg.: Tin Wouters - Gallaitstr. 80
1030 BRUSSEL

Bareel

een uitgave van de v.z.w.
BAREEL

Hoofdredakteur :
Mil Vervliet

Redactie :
Miek Aerts, Gaëtan de Moffarts,
Veerle Hobin, Mark Maes, Luk
Michiels, Frank Moulaert, Tin
Wouters.

Medewerkers :
Sarie Abdeslam, Jan De Staellen,
Lieselot Pittery, Johan
Proot, Hugo Swinnen, Lode Van
Loock, Etienne Vermeir.

Foto's :
Johan Proot, Jan De Staellen,
Paul Van Wouwe.

Druk :
De Vrikkers, Antwerpen.

Redactie en administratie :
Pol Kongs

Poststraat 156
1030 Brussel
tel. 02/217.11.38

Abonnementen :
Je kunt je abonneren op Bareel
door overschrijving van 250 fr.
(jaarabonnement) op rekening-
nummer 001-0967311-06 met de
vermelding 'abonnement Bareel'.

ADRESVERANDERING BAREEL

NIEUW ADRES :
POSTSTRAAT 156
1030 BRUSSEL
02/217.11.38

INHOUD

Redactioneel : Een terugkeerbeleid voor migranten ? basisvoorwaarden voor een zinvol terugkeer- beleid	blz. 3
Emigratie uit België. statistisch materiaal	blz. 7
De terugkeergedachte in de Belgische politiek en het migrantenbeleid. Historiek van de terug- keeridee.	blz. 9
De terugkeer ... wat denken migranten hiervan ? Enkele gesprekken met migranten.	blz. 16
West-Europese immigratielanden en het gevoerde terugkeerbeleid.	blz. 19
Nederland	blz. 19
West-Duitsland : een strikt arbeidsmarkt- beleid	blz. 24
Zwitserland en het 'plafonnement global'	blz. 25
Remigratie: enkele tendenzen	blz. 27
Frankrijk de politiek van 'één miljoen' en de bi- laterale akkoorden	blz. 28
Dokumentatie	blz. 32

Redactioneel

EEN TERUGKEERBELEID VOOR MIGRANTEN ?

Over de terugkeer van de idee van de terugkeer

De laatste jaren werden in België en andere Europese landen overheidsmaatregelen overwogen of uitgevoerd om de terugkeer van (sommige categorieën van) migranten te bevorderen.

BAREEL heeft uiteraard nooit een geheim gemaakt van zijn voorkeur voor een integratiebeleid. De aktualiteit van de terugkeergedachte maakt het echter nodig om dat probleem niet te ontwijken.

Voorrang voor een integratiebeleid

Aangezien Bareel steeds de prioriteit voor een integratiebeleid, met behoud van de kulturele eigenheid, verdedigd heeft, betekent dit al onmiddellijk dat elk beleid dat uitgesproken gericht is op de terugkeer, onaanvaardbaar is.

De argumenten voor een integratiebeleid zijn bekend. In de eerste plaats is de aanwezigheid van migranten een blijvend en structureel gegeven. Guido Fonteyn (Migranten: niet op 'natuurramp' wachten. De Standaard, 14 mei 1984) wijst erop dat alle andere westerse landen met dat probleem worstelen; een belangrijk en onmisbaar deel van hun beroepsbevolking bestaat uit migranten. Jongere landen, zoals de Verenigde Staten en Canada, zijn bijna geheel uit gastarbeid ontstaan. Waarschijnlijk zullen wij op wereldschaal in de toekomst nog met permanente bevolkingsverschuivingen te maken krijgen. Die migraties en de contacten tussen kulturen en bevolkingsgroepen waren in hoofdzaak het gevolg van economische behoeften. Het 'ongeordend' karakter ervan, waar sommigen zo graag op zinspelen, is dus slechts schijn. Die vaststelling legt een zware verantwoordelijkheid bij de overheid, die dit maatschappelijk proces moet ordenen.

Verder vindt de aangroei van de migrantenbevol-

king nu vooral zijn verklaring in de natuurlijke aangroei, het geboortenoverschot. Deze (tweede en derde) jonge generaties kennen nauwelijks een ander land dan België, hun geboorteland. Gezien het feit dat de migratie van hun ouders door België om economische redenen werd aangemoedigd, hebben deze jongeren rechtmatige aanspraken op een integratiebeleid door de overheid.

Voorrang voor integratie sluit natuurlijk niet uit dat sommige categorieën van migranten toch wel de terugkeergedachte behouden. Men kan daarbij denken aan migranten met een tijdelijk verblijfsstatuut, buitenlandse studenten, de eerste generatie migranten die nu de pensioengerechtigde leeftijd bereiken, politieke vluchtelingen die uitkijken naar een regimewijziging in hun vaderland. Niet al deze migranten wensen werkelijk terug te keren en niet zelden blijft het bij een (geïdealiseerde) droom. Dikwijls zijn er ook materiële, kulturele en psychologische hinderpalen.

Het recht op vrijwillige terugkeer kan natuurlijk niet betwist worden. De centrale vraag is echter of het overheidsbeleid in eerste of toekomstige orde mag uitgaan van de terugkeergedachte. En zo ja, onder welke voorwaarden dat moet gebeuren.

Wij denken dat de overheid slechts zeer voorwaardelijk met de remigratiegedachte rekening mag houden. De overheid moet in de eerste plaats een integratiebeleid voeren ! In de rand daarvan kunnen dan de belemmeringen voor de vrijwillige terugkeer van migranten worden weggenomen, maar dan onder strenge beperkingen. Een eerste beperking is dat de voorrang voor

een integratiebeleid niet ontkracht wordt. Het overheidsbudget is echter zo gering en de (partij)politieke aandacht voor het integratiebeleid zo beperkt, dat deze voorwaarde alvast niet vervuld is.

Integendeel, het is niet verboden om te denken dat de aandacht voor de terugkeer van migranten in verband staat met de huidige sociaal-ekonomische en politieke achtergrond. Sociaal-ekonomisch worden de kosten van de werkloosheid en de tekorten van de sociale zekerheid en de staatskas minstens voor een deel in de schoenen van de migranten geschoven. Politiek gezien zijn de opeenvolgende regeringen steeds verder afgedreven van een echt integratiebeleid: men vergelijk hiervoor de regeerakkoorden van december 1981 en maart 1983 maar met de situatie tot 1981. De inspanningen van mevrouw Steyaert (Vlaamse deelregering) om het bestaande embryo van onthaalbeleid te doen overleven, zijn geen tegengewicht. Het lijkt eerder een processie van Echternach, met kleine stapjes voorwaarts van de Vlaamse regering (onthaalbeleid, Hoge Raad, ...) en reuzestappen terug van de nationale regering.

In feite doet de overheid weinig om het sociaal-psychologisch klimaat en de onverdraagzaamheid tegenover migranten te bestrijden. Zij geeft negatieve signalen aan de bevolking en weerlegt geen enkel vooroordeel. Zij versterkt de indruk dat een beperking van het aantal migranten (wetsontwerp Gol) een positieve politiek ter bestrijding van de crisis zou zijn. Andere voorstellen (Aerts), onafgezien van de oubollig-paternalistische presentatie, zijn misschien minder agressief, maar daarom nog niet positief.

De werkelijke bedoeling wordt duidelijker als we zien over welke migranten het in deze terugkeervoorstellen gaat: de werkloze migrant van buiten de Europese gemeenschap, de migrant die steun krijgt van het OCMW,...

Is het dan niet terecht dat wij ons vragen stellen aangaande

- de eerlijkheid van de bedoelingen;

- de goede of slechte inschattingen van de effecten op de overheidsfinanciën, werkloosheid en sociale zekerheid (meestal gaat het om misrekeningen);

- de feitelijke invloed op het beleid en de publieke opinie en de mogelijke gevolgen op het integratiebeleid?

Welke waarborgen zijn er dat het integratiebeleid in de toekomst nog prioriteit zal krijgen?

Het gevaar is niet denkbeeldig dat het feitelijk beleid de migranten voor de keuze plaatst tussen aanpassen (assimilatie via naturalisatie e.a.) of opkrassen (terugkeer 'op onze kosten'). En waar zijn de politieke krachten waar men met zekerheid op vertrouwen kan om een evolutie af te wenden die gaat van individuele, vrijwillige terugkeer (de huidige voorstellen) over een gestimuleerde groepsgewijze terugkeer om te eindigen in een verplichte terugkeer van ongewenste of onbruikbare migranten?

Voorwaarden voor een zinvol terugkeerbeleid

De eerste voorwaarde is reeds herhaaldelijk vermeld: terugkeerfaciliteiten mogen de aandacht voor het integratiebeleid niet uithollen. In geen geval mag dus geld voor het onthaal- en integratiebeleid worden gebruikt om de terugkeer te financieren. Men zou zelfs een soort 'parallelisme' (een populair syndroom van de communautaire ziekte) kunnen voorzien: er kan slechts geld voor terugkeer worden voorzien, als tegelijk de budgetten voor integratie met een gelijke som, of met het dubbele of meer, worden verhoogd. De Belgische administratieve structuur is zo heerlijk ingewikkeld geworden dat dit parallelisme voor een reeks bevoegdheidskonflikten zal zorgen. Misschien kan men daarom denken aan een grendeltje dat de voorrang voor het integratiebeleid vastlegt.

Een tweede voorwaarde is dat het moet gaan om absoluut vrijwillige terugkeer van migranten die rechtmatig in België verblijven (dit sluit financiële steun bij de repatriëring van illegalen niet uit).

Een waarborg voor de vrije keuze is o.m. dat het afwijzen van terugkeersteun geen verlies of vermindering van sociale, ekonomische of politieke rechten met zich brengt. Een bijkomende waarborg zou kunnen zijn dat de aanvraag om terugkeersteun door de migrant zelf of een particuliere hulpverleningsinstelling van eigen keuze gedaan wordt. Het initiatief kan niet uitgaan van een overheidsinstelling.

Een derde voorwaarde is dat de terugkeerfaciliteiten moeten aangepast zijn aan de veelvuldigheid van problemen waarmee teruggekeerde migranten zullen te kampen hebben. De terugkeerfaciliteit mag niet verengd worden tot een reispremie. De terugkeerkosten zijn immers veel ruimer dan de reiskosten en omvatten o.m. de sociale, familiale, ekonomische en beroepskosten die verbonden zijn met de reïntegratie in het vaderland. Hierbij moet o.a. gedacht worden aan de onzekerheid over het vinden van werk, de vervreemding van de achtergelaten familie en cultuur, de aanpassing aan oude sociale verhoudingen en de verhouding tot de autoriteit. Vooraleer er sprake kan zijn van werkelijk vrije terugkeer, moeten migranten informatie krijgen over dat kostencomplex. Niet alle kosten zijn immers afkoopbaar met een premie. Extra-faciliteiten zoals beroepsopleiding en onderricht in de moedertaal zijn nodig, alsmede

de mogelijkheden om binnen een bepaalde termijn terug naar België te keren, als de integratie mislukt.

Het is duidelijk dat er nog maar weinig inzicht is in de moeilijkheden en de limieten van een geslaagde terugkeer. In sommige landen heeft men moeten vaststellen dat het terugkeerbeleid geen effect had en moesten sommige maatregelen weer ingetrokken worden. Enig nadenken vooraf kan ook in België wellicht geen kwaad.

Naast deze drie basisvoorwaarden, moet ook nog aandacht besteed worden aan:

* eventuele samenwerking met het vaderland van de migrant die wenst terug te keren. Dit is vooral van belang voor tewerkstellings- en verblijfsmogelijkheden, het behoud van rechten in de sociale zekerheid en eventuele steun van het vaderland voor de reïntegratie. Best zou de Europese gemeenschap hiervoor een gemeenschappelijke aanpak zoeken, in overleg met de diverse emigratielanden

* medewerking van (demokratische) migrantenorganisaties en verantwoordelijken voor het onthaal- en integratiebeleid

* het waarborgen van verworven sociale zekerheidsrechten en de eventuele 'afkoop' van verworven rechten (bv. de vertrekkende migrant

krijgt een deel van de gespaarde pensioenbijdragen, maar verliest hiermee ook rechten voor later). Hiermee moet zeer omzichtig omgesprongen worden, aangezien hier fundamentele principes van de sociale zekerheid in gevaar kunnen komen; de sociale zekerheid is immers niet enkel een verzekering, maar ook een uiting van solidariteit

* mogelijkheden tot terugkeer bij niet-geslaagde remigratie: deze moeten onder bepaalde voorwaarden (binnen een bepaalde tijd) en voor sommige groepen (bv. de tweede generatie) blijven bestaan.

Een laatste opmerking betreft de noodzaak tot duidelijkheid in het beleid.

De mogelijke terugkeerfaciliteiten zijn zeer verscheiden: het kan gaan om reispremies, beroepsvorming, moedertaalonderricht e.a. Hiervoor zijn telkens weer andere ministers bevoegd. Het is minstens nodig

- dat er een zekere coördinatie zou zijn tussen de verschillende initiatieven ;
- dat er steeds overleg zou zijn met de minis-

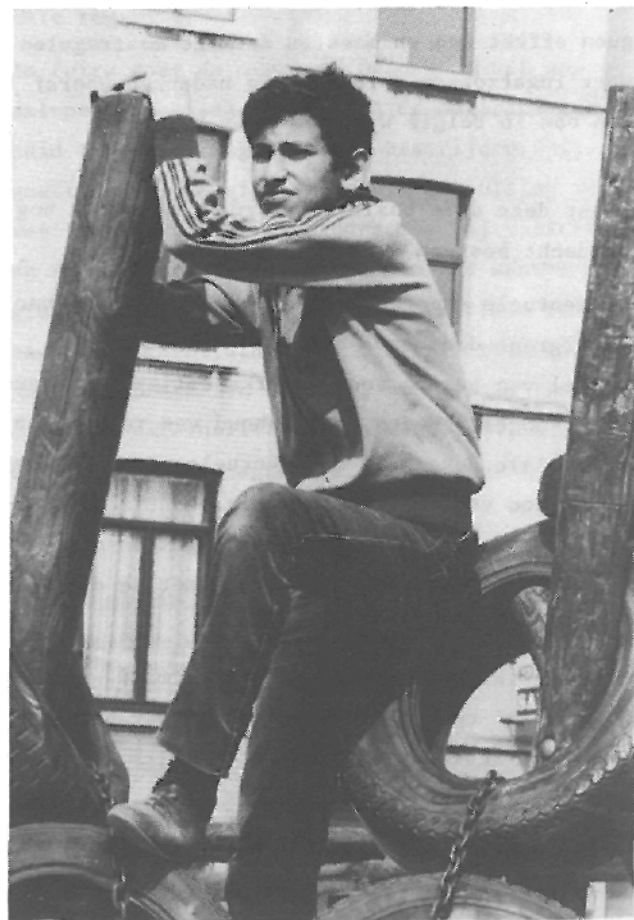

foto JP

ter die het onthaalbeleid onder zijn bevoegdheid heeft ;

- dat de verschillende ministers hun terugkeerplannetjes niet verwarren met de fundamentele taken van hun departement (een voorbeeld: terugkeer van migranten voorstellen als ontwikkelingshulp).

Besluit

Van een politiek voor het televisiescherm, spaar ons heer

Wij hebben in het voorgaande de voorwaarden opgesomd onder dewelke eventuele terugkeerfaciliteiten, als een bijkomende aanvulling op het integratiebeleid, aanvaardbaar zouden kunnen zijn. Aan geen enkele van die voorwaarden is op dit ogenblik voldaan.

* Er is geen integratiebeleid, hoogstens goedbedoelde pogingen van enkele ministers om daarmee een begin te maken en kwaadbedoelde tegenwerking van anderen.

* De terugkeervoorstellen zijn geïmproviseerd en men heeft de indruk dat het de betrokken ministers te doen is om wat publiciteit op het scherm, een gelegenheid om de indruk te wekken dat er wat gedaan wordt aan het migrantenprobleem.

Zonder een echt integratiebeleid zijn terugkeervoorstellen op zijn best kortzichtig, eventueel dom. Op zijn slechts zijn deze voorstellen politiek kwaadaardig. Het zou van meer politieke moed getuigen als ministers op televisie zouden zeggen dat migratie een blijvend verschijnsel is, waarmee we moeten leren leven.

Mark Maes

Mil Vervliet

De emigratie uit België

Wat cijfermateriaal

Tabel : Emigratie en immigratie van buitenlanders in België tussen 1948 en 1982.

	emigratie	immigratie	verhouding aantal emigranten op immigranten	saldo	aantal emigranten op de totale vreemde bevolking (%)
1948	37.433	83.741	0.45	46.308	
1949	34.372	26.187	1.31	- 8.185	
1950	26.865	21.937	1.21	- 4.928	
1951	31.323	54.384	0.58	23.061	
1952	27.948	46.167	0.61	18.219	
1953	25.842	33.068	0.78	7.226	
1954	24.051	27.744	0.87	3.693	6.34
1955	23.787	44.184	0.54	20.397	
1956	25.356	45.727	0.57	20.371	
1957	25.991	62.334	0.42	26.343	
1958	30.430	39.596	0.77	9.166	
1959	26.192	25.200	1.04	- 922	
1960	23.813	26.634	0.98	2.821	
1961	23.310	29.366	0.81	6.056	5.14
1962	21.328	46.166	0.46	24.838	4.44
1963	24.671	65.491	0.38	40.820	4.72
1964	26.381	84.490	0.31	58.109	4.54
1965	29.338	73.616	0.40	44.278	4.70
1966	31.019	64.572	0.48	33.553	4.73
1967	30.457	54.426	0.56	23.969	4.58
1968	33.032	49.798	0.66	16.766	4.87
1969	30.021	49.456	0.61	19.435	4.32
1970	33.016	56.049	0.59	23.033	4.61
1971	26.299	56.578	0.47	29.879	3.66
1972	32.188	55.054	0.58	22.866	4.29

	emigratie	immigratie	verhouding aantal emigran- ten om immigran- ten	saldo	aantal emigran- ten op de tota- le vreemde be- volking (%)
1973	30.563	56.761	0.54	26.198	
1974	30.521	63.477	0.48	32.956	3.79
1975	30.502	62.297	0.49	31.795	3.65
1976	31.421	51.861	0.61	20.440	3.69
1977	29.980	48.337	0.62	18.357	3.45
1978	30.505	44.892	0.68	14.387	
1979	29.177	46.644	0.63	17.467	
1980	27.947	46.860	0.60	18.913	3.14
1981	29.156	41.319	0.71	12.163	3.23
1982	28.326	36.180	0.78	7.854	3.18

De regeringsbeslissing een terugkeerpremie beschikbaar te stellen moet bekeken worden in het licht van de reeds bestaande uitwijking (emigratie) van migranten.

Zoals men weet, is vanuit statistisch standpunt het totale aantal vreemdelingen van een tijdstip het gevolg van de som van het saldo van in- en uitwijking (migratiesaldo) en het saldo van geboorten en sterften (natuurlijk accres) van de vreemde bevolking. Ons interesseren de emigratiecijfers. Deze cijfers worden weergegeven in bijgaande tabel.

Bij deze tabel kunnen volgende algemene bedenkingen worden gemaakt :

1. - De omvang van de absolute aantallen van de emigratie is vrij groot. Dezelfde vaststelling kan men maken ten aanzien van de verhouding tot het jaarlijks aantal nieuwe inwijkelingen. Dit blijkt uit de indeks, weergegeven in kolom 3. Deze indeks geeft het aantal uitwijkende vreemdelingen per 100 inwijkende vreemdelingen weer. Voor de periode 1948 - 1982 (34 jaar) is dat 66 emigranten per 100 immigranten. Tot 1960 vertoont de indeks nogal wat schommelingen. Dit is ondermeer verklaarbaar door het incidenteel karakter van het immigratiebeleid in deze periode.
2. - Vanaf 1974 geeft deze indeks een duidelijk

stijgende tendens te zien. Dit ligt aan de in 1974 afgekondigde immigratiestop, maar ook aan het feit dat de stijging van het totaal aantal vreemdelingen in toenemende mate bepaald wordt door het natuurlijk accres van de migrantenbevolking.

3. - De emigratiecijfers mogen niet vereenzelvigd worden met de vrijwillige terugkeer. Emigratiecijfers zijn het gevolg van de socio-ekonomische politiek (reglementering inzake afleveren van arbeidsvergunningen), het juridisch beleid (verblijfswetgeving) en spontane terugkeer. Bovendien is emigratie onder te verdelen in terugkeermigratie en migratie naar een ander immigratieland. Een beter inzicht in de terugkeermigratie vraagt een gedetailleerd onderzoek. We kunnen alleen maar vaststellen dat mensen vertrekken, waarom en in welke onstandigheden weten we niet.

4. - Wat de emigratie per nationaliteitsgroep betreft, ontbreken ons de gegevens om dit over langere periode te beschouwen. Slechts de laatste jaren is men begonnen de emigratiecijfers op te splitsen naar nationaliteit en land van vertrek.

Luk Michiels

"Ge kunt gaan ... !"

De terugkeergedachte in de Belgische politiek en het migrantenbeleid.

Hoever we in de tijd moeten terugdenken om de historiek van de terugkeergedachte van of in het Belgisch migrantenbeleid te schetsen, is moeilijk te bepalen. Een feit is, zoals tot vervelens toe werd gesteld in de studies m.b.t. het migrantenbeleid, dat steeds uitgegaan werd van de tijdelijkheid van het migrantenverblijf in ons land. Men hield er in het beleid rekening mee dat de terugkeer vroeg of laat een werkelijkheid zou worden. Rekening houden met de manifeste of latente terugkeergedachten is evenwel nog niet hetzelfde als het bevorderen of stimuleren, individueel of kollektief, van de terugkeer. Het aanzetten of stimuleren van de terugkeer als (mede)objectief van het migrantenbeleid is van recentere datum.

Laat ons hier chronologisch aanknopen bij het evoluerend gedachtengoed terzake, aansluitend bij de beginperiode van het wat meer gesystematiseerd denken over het migrantenbeleid (eind zeventiger jaren). We verwijzen hierbij naar voorstellen, beleidsprincipes en konkrete maatregelen.

1. REPATRIERINGSVOORSTEL VOOR WERKLOZE GASTARBEIDERS

Een opgemerkt initiatief was het indienen op 15 maart 1978 van een wetsvoorstel van de heer Mundeleer (volksvertegenwoordiger van de PRI) 'tot toekenning van een repatrieringsvergoeding aan bepaalde immigranten en tot vaststelling van een uiterste datum voor de uitbetaling van werkloosheidsuitkeringen te hunnen voordelen' (stuk 340 nr 1 - '77-'78). Het voorstel had be-

trekking op niet EEG-ers die nog geen vijf jaar regelmatig in het bevolkingsregister van een gemeente zijn ingeschreven en die gedurende de laatste 12 maanden meer dan zes maanden werkloos geweest zijn. Aan hen zou het genot van de werkloosheidsverzekering, van de ziekte- en invaliditeitsverzekering en van de kinderbijslag-regeling ontnomen worden (art. 1). Artikel 2 bepaalt dat de bedoelde migranten, bij wijze van repatrieringsvergoeding, een schadeloosstelling, gelijk aan 100 maal het bedrag van de dagelijkse werkloosheidsuitkering die hij ontving op het ogenblik dat zijn recht op die uitkering vervallen is, kunnen ontvangen. Voorwaarde is wel dat men België voor goed verlaat. Een toeslag van 10 % wordt toegekend per persoon ten laste die samen met de betrokkene het grondgebied verlaat. In de 'Memorie van toelichting' wordt verwezen naar het aandeel

vreemdelingen in de werkloosheid in ons land en bijzonder in Brussel. "Men moet de moed opbrengen de werkloosheid met andere middelen te bestrijden dan met lapmiddelen" (zoals het opnemen van enkele tienduizenden werklozen in de ambtenarij). Er wordt bij deze verder verwezen naar het repatriëringsbeleid in enkele andere Europese landen. Ook de Noord-Zuid-dialoog wordt erbij gesleurd.

Dit voorstel lokte nogal wat protest en verontwaardiging uit en bleef zo in de koelkast steken. In de beleidsnota van staatssecretaris V. Anciaux (5 mei '78) werd de draagwijdte van het voorstel geschetst. Het zou neerkomen op een schamele netto-besparing van 400 miljoen frank in '78 (raming op basis van een berekening van F. Moulaert en A. Martens, nota KUL, april '78). In de beleidsnota wordt besloten dat om sociale én om economische motieven (cfr. verklaringen van dhr. De Paepe van het V.B.O.) het voorstel niet bijzonder zinvol is.

2. OPMERKELIJKE PASSAGE IN ONTWERP VAN BELEIDSNOTA VAN STAATSEKRETARIS VOOR DE VLAAMSE GEMEENSCHAP MEVR. HERMAN-MICHELSEN (1 SEPTEMBER 1980)

Hoewel mevr. Steyaert bijna bestendig verantwoordelijk was voor 'onthaal en integratie' van migranten voor de Vlaamse gemeenschap, was er evenwel een intermezzo met mevr. Herman-Michielsen (P.V.V.) als verantwoordelijke staatssecretaris. Het beleidsvoorbereidend werk dat werd geleverd door het kabinet van mevr. Steyaert, werd in functie van het opzetten van een kolloquium m.b.t. migrantenbeleid in Vlaanderen (zie verder), pro forma door de nieuwe staatssecretaris overgenomen met in de probleemstelling een eigen accent. In de ontwerpbeleidsnota wordt sterk de klemtoon gelegd op het rotatie-aspekt van de immigratie. Opmerkelijk is de bijbedenking: 'Het aanmoedigen van vrijwillige terugkeer is niet noodzakelijkerwijze het overschrijden van een taboe wanneer daarbij welbepaalde tegemoetredende voorwaarden kunnen wor-

den ingeschakeld'. Ter ondersteuning wordt verwezen naar het verslag van de Europese Ministerkonferentie inzake migrantenproblematiek (mei '80, Straatsburg): "... in de betrokken landen werden reeds een aantal praktische schikkingen getroffen om het lot van de teruggekeerde migranten te verbeteren en het scheppen van arbeidsplaatsen in de landen en streken van herkomst te stimuleren: verlenen van toelagen door de onthaallanden aan de migranten die voor terugkeer geopteerd hebben, speciale beroepsopleiding ten bate van de reëmigranten, steun aan de ontwikkeling van de emigratie-regio's, betere aanwending van de spaargelden van de migranten, alsmede van hun investeringen en kredieten in het buitenland. Andere maatregelen werden genomen met het oog op het verhogen van hun wederinschakelingskansen inzake huisvesting, inzake informatie, op het vlak van de reïntegratie van de kinderen in het onderwijssysteem, enz.".

Beleidskonklusies werden toen (vooralsnog) niet getrokken uit deze beschouwingen.

3. VOORSTEL VAN MEVROUW STEYAERT, VLAAMSE STAATSEKRETARIS (LATER GEMEENSCHAPSMINISTER), VERANTWOORDELIJK VOOR HET MIGRANTENBELEID (kolloquium migrantenbeleid, Brussel, 31 januari 1981)

Na het kortstondig intermezzo nam mevr. Stey-

aert (C.V.P.), eerst als Vlaamse staatssecretaris, later als gemeenschapsminister, de post terug over. Ze werkte een globaal concept voor een gemeenschapsgericht migrantenbeleid uit. Dit werd voorgesteld op het kolloquium van 31 januari 1981. De klemtoon qua beleidsintenties ligt duidelijk op: bevorderen van de integratie, de participatie en de emancipatie van de migranten, met prioriteit voor de achtergestelde en problematische deelt categorieën. Een gecoördineerd en ondersteunend migrantenbeleid met een aangepast instrumentarium stonden voorop bij de uitwerking van de algemene objectieven.

Inzake de terugkeer lezen we hier het volgende: "... een integratiebeleid moet dan ook starten vanuit de gegevenheid en het positief aanvaarden van de mogelijkheid van de blijvende aanwezigheid van migranten in onze samenleving. Het spreekt vanzelf dat dergelijke beleidsoptie en de mogelijkheden die zij aan de migranten biedt, bij sommige migranten van de eerste generatie, in het perspectief van een gewenste terugkeer naar eigen land, tot verwarring kan leiden.

Beklemtoond dient dan ook dat de beleidsvisie geen belemmering meebrengt voor individuele migranten om naar hun eigen land terug te keren. Indien de migrant dergelijke terugkeer wenst, zal deze integendeel door de overheid worden gesteund.

De mogelijkheid van individuele terugkeer mag echter niet als een alibi fungeren om af te zien van een beleid dat de migranten in staat stelt om optimaal aan onze samenleving deel te nemen. Evenmin zal een wens tot terugkeer als wapen mogen worden gebruikt ter bewerkstelling van terugkeer'. (p. 7)

4. PLAN VAN STAATSEKRETARIS VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING COENS ('81)

In een periode dat zowat elke minister dacht te moeten uitpakken met een specifiek plan inzake tewerkstelling, kwam ook de staatssekre-

taris voor ontwikkelingssamenwerking (C.V.P.) uit de hoek met een tewerkstellingsplan in functie van de ondersteuning van de ontwikkelingshulp. Geïnspireerd door de plannen en maatregelen in andere Europese landen en inzonderheid in Nederland (zie elders in dit nummer) voorzag dit plan in 'reïntegratieprojecten'. De bedoeling is een aangepaste vorming te geven aan gastarbeiders ten einde hen voor te bereiden op een terugkeer naar hun land. C.I.M. (Comité Intergouvernemental de Migration) - een instelling die we later nog zullen zien terugkeren - zou kunnen instaan voor de operationalisering van deze terugkeer: naast reiskosten, wordt een installatiepremie voorzien (in sommige gevallen tot + 300.000 Bf per jaar). Voor '81 dacht men aan zowat 20 personen (totaal 2 miljoen frank). Voor '82 stelde men een aantal van 200 personen voorop: 6 maanden vorming met een budgetlast van 120.000 fr per persoon (samen 24 miljoen fr) en terugkeersteun in de derde wereld, geschat op 300.000 Bf per persoon (dus 60 miljoen fr in totaal). Gehoopt werd aldus nood en deugd aan elkaar te koppelen: het realiseren van ontwikkelingsprojecten via het uitsturen van personeel enerzijds en bijdragen tot de vermindering van de werkloosheid in België anderzijds.

5. REGERINGSVERKLARINGEN (I.Z. REGEERAKKOORD 16.12.1981 VAN KABINET MARTENS-GOL)

In de regeringsverklaringen van de eerste regeringen Martens valt er niets te lezen over de terugkeer van migranten. Wel wordt er in een bepaalde passage gesproken over de politieke rechten van de migranten: 'De politieke integratie van de inwijkelingen zal bevorderd worden door hen onder bepaalde voorwaarden stemrecht toe te kennen voor de gemeenteraadsverkiezingen'.

Opmerkelijk anders klinken de eerste (16.12.81) en tweede versie (13.3.83) van de regeringsverklaring Martens-Gol. Hier is ondermeer sprake van strikte immigratiebeperking, beperking

van O.C.M.W.-hulp aan migranten en vluchtelingen, beperken van inschrijven van bepaalde categorieën vreemdelingen in sommige gemeenten, enz... . Inzake de terugkeer lezen we het volgende: 'In het perspectief van het tewerkstellingsbeleid dat zij wil bewerkstelligen zal de regering alle maatregelen nemen die de situatie vereist wat de strikte beperking van de immigratie betreft, enerzijds, en anderzijds, wat de vreemdelingen van buiten de E.E.G. betreft (met uitzondering van de politieke vluchtelingen) die langdurig werkloos zijn, ten einde, door financiële stimuli, hun terugkeer en hun wederinschakeling in hun land van oorsprong mogelijk te maken (16 december 1981). Op de voorstellen tot uitwerking van deze passage komen we verder nog terug (zie punt 7).

6. ONDERZOEK VAN DE R.V.A. - GENT NAAR INTERESSE BIJ WERKLOZE MIGRANTEN (VOORNAMELIJK TURKEN) OM VIA EEN AANGEPASTE OPLEIDING TERUG TE KEREN (februari-maart '83)

Onder impuls van de Vlaamse gemeenschapsminister Poma (P.V.V.) - gemeenschapsminister voor cultuur, eveneens bevoegd voor beroepsomscholing en bijscholing van o.m. de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening - werd in een bepaald

gebied (Gent) onderzocht of er veel of weinig gastarbeiders, voornamelijk werkloze Turken, de wens uitdrukken terug te keren naar het land van herkomst. Men overwoog een experiment op te zetten inzake aangepaste beroepsopleiding en vorming (bv. in de bouw, ...) die hen zou toelaten terug werk te vinden in hun moederland. Aldus werden werkzoekenden met normale arbeidsgeschiktheid en met een leeftijd tussen 20 en 50 jaar, ondervraagd. De resultaten kunnen aldus samengevat worden:

- aantal ondervraagden : 366
- kenden voldoende Nederlands om een beroepsopleiding te volgen : 77
- hebben slechts een beperkte kennis van het Nederlands : 203
- kennen geen Nederlands en slechts een weinig Frans : 7
- zijn van plan om terug naar hun land te gaan zonder een beroepsopleiding : 6
- zijn van plan terug te keren indien men voorafgaandelijk een beroepsopleiding zou kunnen volgen : 6.

Gelet op de negatieve reacties van de publieke opinie (pers en migrantenwerking Gent) op dit bedenkelijk R.V.A.-initiatief en gelet op het

foto JP

uiterst miniem aantal positief geïnteresseerden, heeft men de oorspronkelijke intenties laten varen.

7. TERUGKEERPREMIE VOOR BEPAALDE KATEGORIEËN VAN (BEHOEFTIGE) VREEMDELINGEN : maatregel van F. Aerts, Staatssecretaris voor Volksgezondheid en Leefmilieu (C.V.P.), in akkoord met C.I.M. - 23.1.1984

Staatssecretaris voor volksgezondheid en leefmilieu, Firmin Aerts, heeft in zijn begroting voor dit jaar de mogelijkheid voorzien om humanitaire hulp te bieden aan in België verblijvende, behoeftige vreemdelingen die 'vrijwillig' naar een door hen uitgekozen land willen emigreren, maar daartoe de nodige middelen niet hebben.

Voor de konkrete organisatie van deze hulpverlening zal de Intergouvernementele Commissie

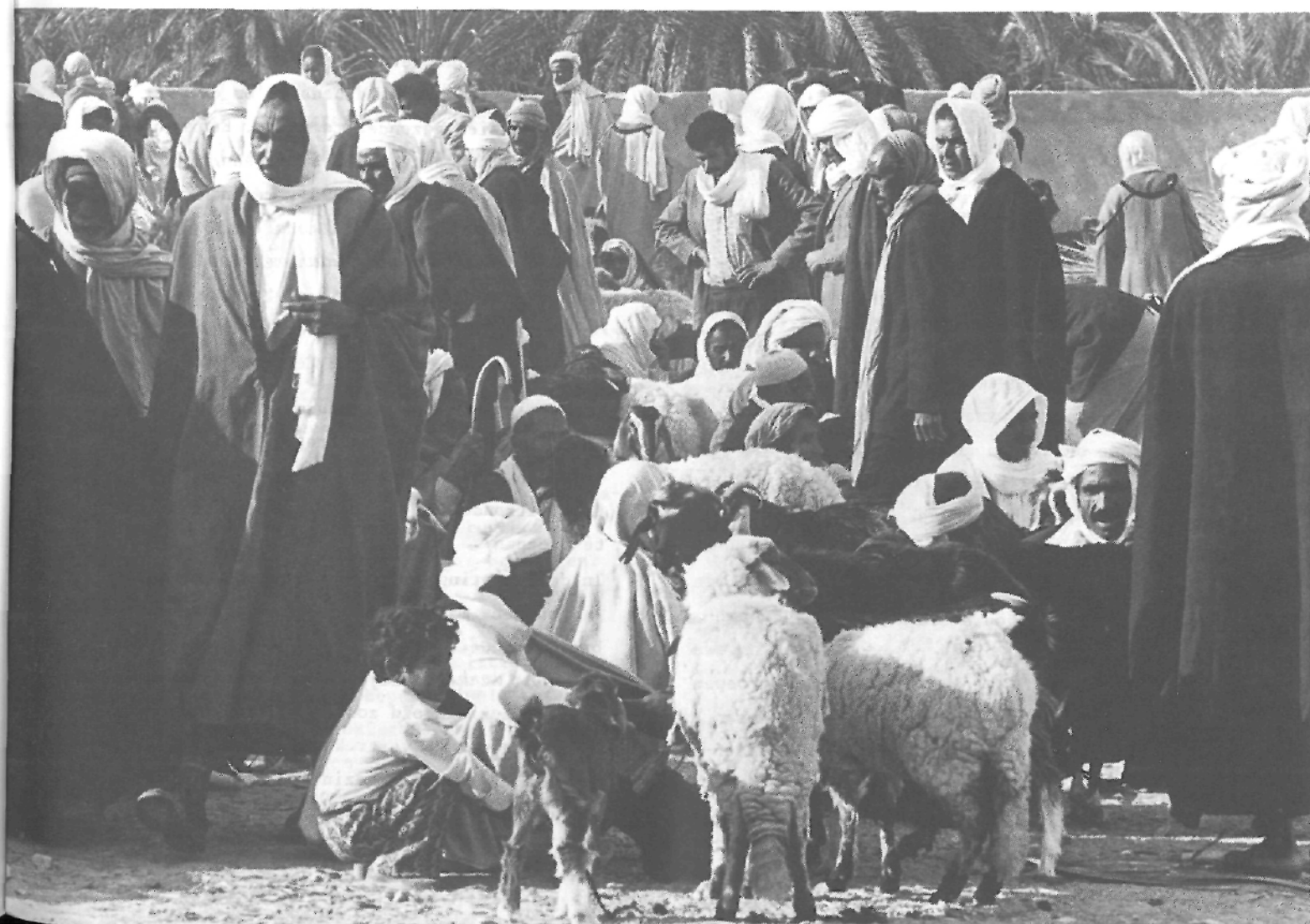
voor Migratie instaan. Deze commissie heeft haar hoofdzetel in Genève en een 33-tal landen zijn hierbij aangesloten. Een kontrakt tussen de staatssecretaris en deze internationale dienstverleningsorganisatie (23.1.1984) legt de voorwaarden en de financiering van dat project vast. Reeds in april van vorig jaar werd met het I.C.M. overleg gepleegd over deze konventie. Omdat meerdere ministers hun advies dienden te geven, bleef het akkoord lange tijd uit.

Doelgroepen

In het kontrakt met I.C.M. wordt bepaald dat het om drie potentiële categorieën gaat:

- * categorie A: zij die de procedure hebben gestaakt voor het bekomen van het statuut van politiek vluchteling
- * categorie B: zij wier aanvraag tot het bekomen van het statuut van vluchteling werd geweigerd door de verantwoordelijke overheid.

foto Pw

* categorie C: elke andere vreemde onderhorige die zich in België bevindt en meer bepaald zij die ten laste zijn van de overheid en die wensen het land te verlaten.

Financiële kosten

De staatssekretaris verbindt er zich toe het I.C.M. een bedrag ter beschikking te stellen van 7,5 miljoen Bf, bestemd om de kosten voor hulpverlening voor een eerste groep van zowat 150 personen te dekken.

De kostenverdeling per hoofd voor de verwezenlijking van het programma, wordt als volgt geraamd.

Operationele kosten

- reiskosten (gemiddelde kostprijs per volwassene tegen vermindert I.C.M.-tarief) Bf. 35.000
- bijkomende reiskosten (vervoer, bagage, vervoer naar Zaventem) Bf. 2.000
- het zich vestigen/zich opnieuw vestigen per volwassene (beperkt tot 5.000 Bf per kind) Bf. 10.000

Totaal operationele kosten Bf. 47.000

Administratieve kosten

- communicatie: telefoongesprekken, briefwisseling, drukken van formulieren, diverse kosten per dossier Bf. 3.000

Totaal geraamde kosten : Bf. 50.000

De eerste berichten over deze maatregel en de reacties erop, ondermeer door de betrokken staatssekretaris, waren op zijn minst verward. Ondanks de onsamenhangende verduidelijkingen kwamen een aantal konstanten naar voor in de motivering van de staatssekretaris : dit is geen maatregel in het kader van een globaal migrantenbleid, het gaat om volledig vrijwillige repatriëring (dus op basis van een eigen aanvraag bij een vrije dienst) en het gaat om een louter humanitaire maatregel. Bepaalde groepen betwisten of betwijfelen het (louter) human karakter van de bedoelingen (cfr. de vermeende besparingen, het O.C.M.W.-luik in het regeerakkoord en in de migrantenwet van minister

van justitie Gol). Waar niet over de bedoelingen getwijfeld wordt, worden dikwijls toch de mogelijke nefaste gevolgen of effecten van zulke maatregelen op de korrel genomen. De rechtse groepen vinden dit een (te beperkte) stap in de goede richting ...

Tot eind juli maakten 22 personen, voornamelijk uit de Brusselse agglomeratie, gebruik van de maatregel en dit voor een totaal bedrag van 631.880 Bf. Het aantal kandidaten is, aldus minister Aerts, beperkt gebleven omdat de betrokkenen niet op de hoogte zijn van de overeenkomst. Dit is o.m. te wijten aan het feit dat de O.C.M.W.'s niet bij het programma betrokken zijn ten einde het vrijwillig karakter van de terugkeer niet te beïnvloeden.

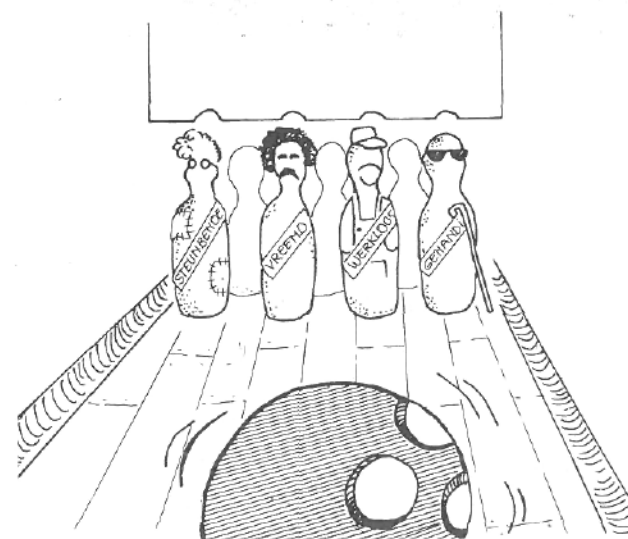
8. SPAARPLAN REGERING MARTENS - GOL voorjaar 1984

BEGROTING 1985

Op 15.3.1984 lanceerde de regering een saneringsplan, inzonderheid bedoeld om de overheidsfinanciën gezonder te maken. Eén van de aangekondigde maatregelen sluit aan bij het regeerakkoord van 16.12.1981, met name: 'Werklozen van vreemde nationaliteit (niet-E.G.) die meer dan drie jaar werkloos zijn, zullen de mogelijkheid krijgen een premie gelijk aan één jaar werkloosheid te verkrijgen om zich in hun eigen land te vestigen'.

Verpakt in een (kontroversieel) totaal saneringsplan heeft deze maatregel verhoudingsgewijs niet zoveel scherpe reacties uitgelokt (met uitzondering van eerder beperkte militante groepen).

In de begroting voor '85 werd dit voorstel overgenomen, maar de vertrekpremie werd uitgebreid tot alle migranten (niet-E.G.ers), die één jaar werkloos zijn. Alle personen ten laste van het gezinshoofd zouden bij toekenning van de premie moeten vertrekken. Naargelang de samenstelling van het gezin kan de vertrekpremie verhoogd worden.

Hoeveel vreemdelingen onder de gestelde voorwaarden ook effectief gebruik gaan maken van de terugkeerpremie, valt moeilijk in te schatten.

De (potentiële) groep van betrokken werkloze vreemdelingen is niet zo groot (in '82 zowat 23.000, waarvan een aantal nog geen jaar werkloos), zodat de maatregel op de werkloosheidscijfers niet veel effect kan hebben.

* * *

Hiermee kunnen we voorlopig het lijstje van maatregelen, voorstellen, intenties met betrekking tot de terugkeer van migranten afronden. Volledigheidshalve dienen we hier nog melding te maken van het ideeëngoed van de radikaal nationalistische partijen die de terugkeer van migranten op harde of zachte wijze bepleiten. In dit verband kan bijvoorbeeld melding gemaakt worden van het wetsvoorstel van Karel Dillen van het Vlaams Blok. De politieke impact hiervan is evenwel zeer beperkt (wellicht beperkter dan de psychologische impact) en dit is dan ook de reden waarom we dit niet in het lijstje hebben opgenomen.

We zouden kunnen besluiten door te stellen dat - de terugkeer-idee steeds centraler komt te staan in het beleid

- de idee aangroeit of gewillige oren vindt in periode van crisis

- voornamelijk onder een 'rooms-blauwe' coalitie concrete maatregelen, inspelend op de terugkeer, vaste vorm krijgen

- bepaalde categorieën migranten, met name de minder gewenste of bruikbare (de behoeftigen, de langdurig werklozen) de eerst geïmagineerde groepen zijn, alle humanistische verpakking ten spijt

- het (vooralsnog) enkel om vrijwillige terugkeer gaat. De discussie kan dan wel beginnen : hoe vrijwillig is dit voluntarisme en hoe vrijwillig (formeel en reëel) zal het nog blijven in de toekomst?

Mark Maes

foto JP

Neerslag van enkele gesprekken

De terugkeer ... wat denken migranten hiervan ?

"Ik ben vooral bang voor de kinderen"

De familie S. van Sint-Joost-Ten-Node komt uit de omgeving van Tanger (Marokko). De man kwam ongeveer 25 jaar geleden als vrijgezel naar België. Na zowat vijf jaar huwde hij met een 15-jarige landgenote. De vijf kinderen die het gezin telt, zijn hier geboren. De oudste zoon is 17, de jongste 8 jaar.

Na een zwaar arbeidsongeval van de man is de vrouw een zestal jaren uit huis gaan werken. Nu is zij werkloos. Het gezin verhuisde een aantal keren naar een telkens betere en ruimere woning tot zij vier jaar geleden, overtuigd van hun definitief verblijf hier, hun huis in Marokko verkochten om hier een huis aan te kopen. "Ja", zei de vrouw, "waarom zouden we hier zuinig wonen ? Hier leven we jaar in, jaar uit. Hier zijn de kinderen geboren en lopen ze school. We leven maar één maal en dat is hier, niet in Marokko."

Sindsdien is er heel wat veranderd ... Verschillende Brusselse gemeenten, waaronder Sint-Joost, weigerden migranten in te schrijven in de gemeentelijke bevolkingsregisters. Vanuit verschillende instanties werden voorstellen geformuleerd om migranten 'd'office' terug te sturen of hen tot terugkeer te stimuleren. Vlaams Blok, RAD - UDRT, FDF e.a. startten campagnes tegen de migranten en de kleine, racistische, al dan niet verbale pesterijen namen toe. En tenslotte kwam het voorstel tot wijziging van de vreemdelingenwet van 1980 door Justitieminister J. Gol.

Nu is de familie S. niet meer zo zeker van hun verblijf hier en dat uit zich op vele vlakken, maar vooral in de opvoeding en studiekeuze van de kinderen. Waar deze vroeger naar Nederlandse

bijlessen gingen, gaan zij nu naar de Koranschool, want "in Marokko ben je niets met Nederlands !" De kinderen worden terug veel 'korter' gehouden en voor de meisjes is studeren niet meer zo belangrijk, tenzij eventueel snit en naad "want voor in Marokko is dat beter" menen de ouders.

"Mocht alles goed gaan, zoals vroeger, en zo men ons niet pestte, dan blijven we hier, want hier hebben we ons leven gemaakt. Maar als de kinderen geen werk zullen krijgen en als we hier overal buitengekeken worden, dan is het misschien beter terug te gaan naar Marokko. Daar is er ook geen werk, maar daar worden we tenminste aanvaard ... Eigenlijk weet ik niet wat te doen. Wat gaat er nog allemaal gebeuren ? Ik ben vooral bang voor de kinderen," zegt de moeder.

In het gezin is de sfeer vaak erg gespannen het laatste jaar. Kinderen en ouders zijn zenuwachtiger en wisselvalliger geworden en op school halen de drie meisjes minder goede resultaten, omdat hun ouders beginnen te twijfelen omtrent hun studies.

"Maar", zegt de moeder, "als er één migrantengroep wegmoet, dan gaan we allemaal én tegelijk ! Niet één blijft er hier ! Dat hebben wij, migranten, afgesproken !"

foto JP

"Ik ben wel blij dat ik terug naar Marokko ga, maar ik zal mijn familie hier missen"

R. is een 23-jarige Marokkaanse die hier als jong kind met een kroostrijke familie aankwam. Zij studeerde informatika en keert terug naar Marokko om er te huwen en te blijven. Haar getuigenis.

"Veel gastarbeiders van de eerste generatie zouden maar al te blij zijn zo ze voorgoed zouden kunnen terugkeren. Dan moeten ze zich maar aanpassen aan het leven in één land en hoeven ze niet elk jaar weer opnieuw een hele verhuis op te zetten om enkele weken vakantie in eigen land te kunnen doorbrengen. Velen van hen zijn het beu hier en ze krijgen elk jaar meer heimwee. Het probleem is dat hun kinderen moeilijk naar eigen land terug kunnen, en dat vaak ook niet willen. Zij zijn hier geboren en getogen, liepen hier school, spreken hun eigen taal niet zo goed meer. Ook vrezen zij - en hun ouders - in eigen land nog minder toekomstmogelijkheden

te hebben omdat de economische crisis daar nog groter is dan hier. Ook oudere migranten die in Marokko geen bezittingen of inkomsten hebben, blijven hier.

Ikzelf ga wel terug, nochtans behoor ik tot de tweede generatie. Misschien ben ik nu nog een uitzondering, maar ik denk dat mettertijd meer migrantenjongeren mijn weg zullen volgen, als ze voelen dat ze hier toch uitgesloten blijven. Mijn probleem zal vooral zijn om werk te vinden. Maar, in ieder geval heb ik meer kans werk te vinden in Marokko dan hier. Als ik hier ging solliciteren, merkte ik steeds dat mijn 'Marokkaans-zijn' werkelijk een handikap was. Ik werd al uitgesloten op voorhand, zonder dat men mijn capaciteiten kende. Werk volgens mijn opleiding en niveau krijg ik hier dus niet, alleen jobs als kuisen, verkopen en serveren zijn voor mij beschikbaar, dus ...

Ik vind het leven als gastarbeider hier echt niet zo aangenaam, daarom ben ik blij terug te kunnen keren. Maar ik zal mijn ouders en vooral mijn broers en zussen die ik hier achterlaat toch wel missen."

"De Turkse jongeren vervelen zich reeds tijdens hun vakantie in eigen land !"

A. is een tweede-generatie-Turk, gehuwd, vader van twee jonge kinderen. Hem vroegen we welke ideeën er binnen de Turkse gemeenschap zoal leven m.b.t. het terugkeren naar Turkije.

A.: "Er wordt veel over gepraat in kafee of theehuis. De meesten denken er niet over ooit terug te keren. Ook niet na hun pensioen ! Waarschijnlijk is dit zo omdat weinigen daar nog dichte familie hebben. Familieleden zitten eerder in België, Duitsland of Nederland ! Moesten wij verplicht worden terug te keren, zou dit met grote tegenzin en ongerustheid zijn. Wij zijn het immers gewoon hier te leven en hebben weinig of geen toekomst in Turkije. Je moet weten dat een werkmans in Turkije ongeveer 250 fr. per dag verdient en dat is heel weinig in verhouding tot de levensduurte. De prijzen

blijven stijgen, de lonen niet. De Turkse overheid zou ons ook niet graag zien terugkeren. Ze zou niet weten wat met ons aan te vangen en onze deviezen missen."

Bareel: "De meeste Turken hebben toch zo vlug mogelijk een huis gebouwd in hun eigen herkomststreek. Dat was dus toch in het vooruitzicht van een terugkeer ?

A.: "Ja, dat was tot voor enkele jaren nog zo. Nu is dat volledig gedaan. De meesten beklagen zich zelfs ooit dat huis gebouwd te hebben. Het betekende een hele investering waar men achteraf meer last dan nut van heeft. Nu gaan de Turkse migranten eerder geld beleggen in Turkije: aandelen kopen enzo. Dat lijkt veiliger en is minder bindend dan een huis bvb. Het is dan ook niet zozeer omwille van de kinderen,

niet meer nationaliteitsverandering
aangevraagd ?

A.: "Dat is toch zo eenvoudig niet. Alleen al het aanvaarden van die idee vraagt nog veel tijd. De individuele Turk zal er bijvoorbeeld in het geheim wel eens over denken de Belgische nationaliteit aan te nemen, maar in de groep (zijn familie, clan, milieu) zal hij die idee (nog niet) uitspreken. De vrees uitgestoten te worden als 'valse' Turk is te groot. Ook is er nog te veel verwarring tussen begrippen als

'nationaliteit' en 'godsdienst'. Simpel gezegd denkt men dat iemand die Belg wordt, geen moslim meer is; of toch geen echte. Het zal nog enige jaren duren voor die opvattingen slijten. Verder vrezen wij ook onze bezittingen in Turkije te verliezen bij naturalisatie. Daar is nog veel onduidelijkheid over. Mocht men de dubbele nationaliteit toestaan, was het allemaal minder moeilijk."

Bareel: "Zou het niet beter zijn die bezittingen te verkopen als men toch niet meer terugkeert ?"

A.: "Dat kan wel zijn ... Ik denk trouwens dat mijn kinderen en zeker eventuele kleinkinderen (lacht en zegt: 'Ik voel me wel een opa ...'), hoe langer hoe minder nog naar Turkije op vakantie zullen gaan. Zij zullen hun familiebezit nauwelijks weten liggen. En wie weet of dat allemaal tenslotte niet onteigend gaat worden. Maar niemand durft nu zo'n beslissing te nemen. Mogelijk worden ook nooit kopers gevonden voor al die 'migranteneigendommen'. Waarschijnlijk zitten veel Turken daar allemaal over na te denken, maar niemand durft dat luidop te zeggen. We kijken liever de kat uit de boom !"

Tine Wouters

hun studie- en aanpassingsmoeilijkheden bij terugkeer, dat de Turkse huisvader zich zorgen maakt. het is vooral om financieel-ekonomische redenen dat men niet terug wil gaan. Omwille van de stijgende levensduurte en de overloze werkloosheid aldaar.

Overigens is het ook zo dat men gemerkt heeft dat de jongeren zelfs niet graag meer op vakantie gaan naar hun land. Na amper één week beginnen zij zich lelijk te vervelen. Zij missen meer dan hun ouders de moderne voorzieningen, zoals stromend en warm water, permanente en voldoende elektriciteit (de meegebrachte T.V. of koelkast kan zelden worden gebruikt !), gas en natuurlijk de bioskopen en dancings ! Alleen de kleintjes vinden het nog leuk ginds. Dan zien ze eens 'den buiten', spelen met de schapen, rijden eens op een ezel enzo."

Bareel: "Denken de vrouwen en jonge meisjes ook zo over de terugkeer ?"

A.: "Nee, vooral de huisvrouwen dromen nog van een terugkeer. Zij willen toch liever een huis daar en de inrichting van dat huis gaat voor, ook al is men er maar één maand per jaar ... Maar ik denk dat die houding niet doordacht is; het is meer gevoelsmatig. Ik denk ook dat de vrouwen meer behoudsgezind zijn. Zeker in zo'n zaken. Zij leven ook nog meer volgens onze eisen, oude tradities. Wat de jonge meisjes denken, weet ik niet ... (lacht)."

Bareel: "Waarom wordt - als er dan toch zo'n uitgesproken wil leeft om hier te blijven -

West-Europese immigratielanden en hun terugkeerbeleid

Vaak wordt de indruk gewekt dat de immigratie in Noord-Westelijk Europa veel zwaarder weegt dan de emigratie. In België is bijna 10 % van de totale bevolking van vreemde nationaliteit, maar aan het vertrek uit België, zowel van vreemdelingen als van Belgen, wordt zelden aandacht besteed. Over een langere periode beschouwd zou de emigratie van Belgen naar het buitenland bijna de immigratie compenseren. Tevens blijkt uit de statistische gegevens van andere Europese landen dat REmigratie een permanent verschijnsel is.

De factoren die deze remigratie beïnvloeden kunnen echter zeer verschillend zijn. Daarom moet men voorzichtig zijn met het duiden van motieven bij het vertrek uit het immigratieland. We zullen hier achtereenvolgend voor Nederland, Frankrijk, Duitsland en Zwitserland een overzicht geven van de remigratiebeweging en van het beleid dat ten aanzien van immigratie en emigratie gevoerd werd.

NEDERLAND

De samenstelling van de Nederlandse migrantenbevolking verschilt sterk van de Belgische. Een erfenis van het koloniaal beleid zijn de naar schatting 250.000 'repatrianten', dikwijls van gemengd Indonesisch-Nederlandse afkomst, die zich na de onafhankelijkheid van Indonesië in Nederland vestigden, en de 42.000 Molukkers. Daarnaast zijn er zo'n 140.000 Surinamers en 42.000 Antillanen geïmmigreerd. Het betreft hier arbeidsmigratie uit de jaren zestig. Veel van deze mensen hebben de Nederlandse nationaliteit en komen dus niet voor in de statistieken over buitenlanders. Na 1950 zijn heel wat mensen uit de Mediterrane landen zich in Nederland komen vestigen : hun aantal bedroeg op 1/01/83

326.000 eenheden. De grootste groepen zijn de Turken (152.000) en de Marokkanen (100.500). We zullen het bij de Mediterrane migranten houden om vergelijking met andere landen mogelijk te maken. Het totaal aantal buitenlanders in Nederland bedraagt 542.600 eenheden, hetzij 3,8 % van de totale bevolking.

In een onderzoeksrapport van het ministerie voor sociale zaken en werkgelegenheid * naar de terugkeermigratie van buitenlanders uit Nederland, vinden we de migratiesaldi (verschil tussen immigratie en emigratie) voor vijf nationaliteiten over de periode '76 tot '81. De Spanjaarden hebben konstant een negatief saldo (im-

migratie lager dan (r)emigratie), Turken en Marokkanen hebben een positief saldo, dat schommelt tussen de 5.000 en de 10.000 met een enkele uitschieter van de Turken in '80 (15.000), Joegoslaven en Italianen hebben wisselend een negatief en positief saldo. Globaal gezien daalt het migratiesaldo sterk in '81-'82. De immigratie neemt af wellicht omdat de gezinshereniging gedeeltelijk voltrokken is en vanaf oktober '81 van tevoren moet aangevraagd worden; de visumplicht voor Turken (okt. '80) is een bijkomende remmende faktor; de emigratie neemt in absolute zin toe, wat te verwachten was gezien de hoge immigratie eind jaren zeventig en de economische situatie in Nederland.

Hierbij moeten we opmerken dat deze cijfers licht vertekend kunnen zijn omdat bij vertrek de betrokkenen niet altijd de gemeentelijke diensten, die dit cijfermateriaal doorgeven, van hun vertrek op de hoogte brengen.

Naast het migratiesaldo wordt het aantal buitenlanders bepaald door twee andere variabelen: het geboorte-overschot of de natuurlijke aangroei, wat van een steeds groter belang wordt bij recente immigranten (Turken en Marokkanen) en naturalisatie. Het geboorte-overschot is vaak groter dan het migratiesaldo. Voor degenen van vreemde nationaliteit, geboren in het 'gastland', staat de terugkeer naar het 'herkomstland' in een ander perspectief: voor deze jongeren gaat het om emigratie, niet om remigratie. Deze sterk aangroeiende groep (geboortenoverschot in '80: Marokkanen + 2990, Turken + 4488) heeft, relatief gezien, een groeiend aandeel in de emigratie uit Nederland. Het belang van naturalisatie (verlies van nationaliteit) is gering in verhouding tot het totaal aantal vreemdelingen.

Het karakter van de remigratie in Nederland

De remigratie vertoont een zeer verschillend beeld naargelang de nationaliteit. Relatief is ze het hoogst bij de migranten uit de eerste

fasen van de immigratie en dan voornamelijk bij de Spanjaarden. Recentere immigratiegolven kennen weinig terugkeer. Ongetwijfeld speelt de situatie in de herkomstlanden een rol.

We merken ook dat naarmate de verblijfsduur langer is, de remigratie daalt. Na elke immigratiebeweging zien we een gelijkaardige, maar veel kleinere emigratiebeweging een paar jaar later. De re-immigratie is na 1973 moeilijker geworden en volgt de omgekeerde trend van de remigratiebeweging. Opmerkelijk is wel dat Turken en Marokkanen een laag terugkeerpercentage laten zien, maar dat het re-immigratiepercentage hoog is, wat bij andere nationaliteiten niet het geval is.

Negentig procent van de terugkeerders gaat rechtstreeks terug naar het herkomstland. Ze vestigen zich evenwel niet steeds in de streek van herkomst. Zo zijn er nogal wat migrantenjongeren, afkomstig van het platteland, die zich in de grote steden vestigen.

Globaal gezien neemt de remigratie tussen '76 en '81 af. dit wijst op een vestigingsgedrag van de buitenlandse bevolking in Nederland.

Factoren die het terugkeergedrag bepalen

De complexiteit van factoren die emigratie bepalen, is zo groot omdat het meestal een individuele en vrijwillige beslissing betreft, die op zeer verschillende gronden genomen kan worden. Toch kan men drie grote domeinen onderscheiden, waarbinnen zich stimulerende of remmende factoren situeren. Hierbij dient aangegeven dat deze factoren elkaar beïnvloeden en op elkaar betrekking hebben.

1 het migratiebeleid, gevoerd in Nederland

Het begin van de arbeidsmigratie in Nederland situeert zich later dan in België, namelijk

* P. MUUS, R. PENNINX, e.a. Retourmigratie van Mediterraneanen, Surinamers en Antillanen uit Nederland, onderzoeksrapport van Min. van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, dec. '83, blz. 68 e.v.

eind van de jaren vijftig en het beleid dien-aangaande is vrij consistent. Men poogt een evenwicht te creëren tussen de immigratie van buitenlandse werknemers en de bestaande en te verwachten noden van de Nederlandse economie. Tevens legt men de nadruk op het feit dat Nederland geen immigratieland is (Nota Buitenlandse Werknemers, 1970). Na de oliecrisis in '73 worden deze principes gehandhaafd, maar de uitvoering ervan krijgt een restrictief karakter: geen nieuwe werving, controle op de immigratiestroom. Centraal staat dus dat de inschakeling van vreemde arbeidskrachten in Nederland tijdelijk van aard is. Voor '67 kreeg men op basis van werk een arbeidsvergunning, op basis van een arbeidsvergunning een verblijfsvergunning. Na '67 wordt werving buiten de officiële wervingsbureau's onmogelijk en dient een buitenlander een 'machtiging tot voorlopig verblijf' in het herkomstland of in het land, waarvoor hij over een verblijfsvergunning beschikt, aan te vragen. Zo ontstaat het probleem van de illegale buitenlanders. Na '73 is er een bijna volledige wervingsstop.

Vanuit beleidsstandpunt was, gezien de tijdelijkheid van de arbeidsmigratie, massale gezinshereniging niet gewenst. Toch werd dit als moreel recht erkend, maar in de praktijk merken we dat een reeks maatregelen de gezinshereniging bemoeilijken: visumplicht voor Turken, bijzondere voorwaarden om tot gezinshereniging over te kunnen gaan.

terugkeerbeleid

Na drie of vijf jaar verblijf in Nederland krijgen vreemdelingen een betere juridische positie, een definitieve arbeids- en vestigingsvergunning, zodat een gedwongen terugkeer (bv. omdat ze geen inkomen hebben) niet mogelijk is.

De Nederlandse overheid heeft het terugkeerbeleid steeds gekoppeld aan ontwikkelingssamenwerking. Een concreet terugkeerbeleid werd nooit gevoerd. Een voorstel tot terugkeerprijs werd in de Tweede Kamer verworpen ('74).

Terugkeerprogramma's

Trainingsprogramma's voor terugkeerders werden niet door de overheid georganiseerd, maar initiatieven in die zin van migrantenorganisaties werden gesubsidieerd. Of deze cursussen veel succes sorteren is niet geweten, maar in 'Retourmigratie van Mediterraneanen, Surinamers en Antillanen uit Nederland' wordt het voorbeeld aangehaald van een initiatief om een leerfabriek in Turkije te bouwen. Talloze migranten werden aandeelhouder en tegen aantrekkelijke voorwaarden werd hen aangeboden een opleiding te volgen in leerbewerken en terug te keren naar Turkije. De cursus moest uiteindelijk geschrapt worden, omdat geen enkele aandeelhouder zichzelf of één van zijn zonen ervoor wou inschrijven. Dit duidt aan welk verschil er kan ontstaan tussen de terugkeerwens en de feitelijke realisatie ervan.

Er werden geen bijzondere maatregelen getroffen voor terugkeerders in verband met pensioenen, verzekeringen e.d. Pensioenen, invaliditeits- en arbeidsongeschiktheidsvergoedingen zijn uitkeerbaar ongeacht de woonplaats, maar probleemloos is dat niet. De (potentiële) terugkeerder leeft met de vrees dat deze maatregel vooralsnog gewijzigd zou worden. Tevens is een procedure in geval van niet ontvangen van een uitkering een omslachtige zaak.

Wel beschikt Nederland over een Terugkeerprojecten-programma (TPP), waarbij steun gegeven wordt aan projecten van individuele terugkeerders: financiële steun, deskundige hulp, scholing, voorlichting, ... In 4 jaar tijd werd hieraan bijna 15 miljoen gulden besteed, waarvan bijna 4 miljoen als gift, de andere als lening (tussen '77 en '81). De kleine bedrijven, die op deze manier van de grond geholpen werden, geven in het beste geval werk aan de remigrant en enkele ongeschoolden. Van enige invloed op de andere bedrijven in de omgeving is echter niet veel te merken. In het kader van ontwikkelingshulp is dit geen succes. Voor een klein aantal zelfstandigen is deze steun de basis voor een gelukke remigratie geworden.

Onderzoek

In 1974 werd door het ministerie van ontwikkelingssamenwerking een onderzoek opgezet in drie herkomstlanden (Turkije, Tunesië, Joegoslavië) naar de rol van terugkeerders in de ontwikkeling van de herkomstlanden. Het onderzoek kreeg de naam 'Reintegration of Emigrant Manpower and Promotion of Local Opportunities for Development' (REMPLD) mee. Uit het onderzoek bleek dat arbeidsmigranten bij terugkeer zeer weinig bijdragen tot ontwikkeling of werkgelegenheidscreatie in de regio van herkomst. Vooral werkgelegenheid stond als behoefte centraal. In '76 werden programma's ter bevordering van de werkgelegenheid in onderontwikkelde regio's van de drie voornoemde landen én Marokko opgezet. Jaarlijks werd hieraan 15 miljoen gulden besteed, maar ze werden geen onverdeeld succes. Na een paar jaar vielen de projecten stil o.a. door een geringe medewerking van de herkomstlanden, voornamelijk Turkije en Marokko, en door het feit dat de bijdrage van Nederland later als lening beschouwd werd en niet meer als gift.

De Minderhedennota

In 1981 werd de Ontwerp - Minderhedennota opgesteld. Hierin worden volgende uitgangspunten voor een remigratiebeleid vooropgesteld:

- * terugkeer moet in elk geval een individuele en vrijwillige beslissing blijven
- * men kan faciliteiten verstrekken om mogelijke belemmeringen op te heffen. Gedacht wordt hierbij aan kapitalisatie van in Nederland verworven financiële rechten en een re-immigratie-optie
- * het beleid moet een experimenteel karakter hebben en moet begeleid worden door onderzoek.

Eind 1983 verscheen dan de definitieve MINDERHEDENNOTA met concrete beleidsvoornemens: het Terugkeerprojectenprogramma wordt afgeschaft en in de plaats komt een algemene faciliteitenregeling met een vastbepaald bedrag voor elke terugkeerder (geschat op 2000 gulden).

Recent stelde de Advieskommissie Onderzoek Minderheden voor werkloze vreemdelingen van 45 j. en ouder naar hun land van herkomst terug te sturen met behoud van uitkering of met het uitbetalen van een afkoopsom (terugkeerpremie). Het zou enkel mensen betreffen, wier gezin nog in het herkomstland verblijft, samen niet meer dan 3000 personen. De commissie baseert het advies op een onderzoek waaruit blijkt dat deze mensen wensen terug te keren, maar enkel om hun werkloosheidsuitkering in Nederland blijven, terwijl de kans dat ze nog werk vinden minimaal is.

Algemeen kunnen we stellen dat de juridische situatie van de vreemdelingen in Nederland vrij zeker is, behalve voor jongeren die 21 worden en nog geen verblijfsvergunning hebben. Gezinshereniging is mogelijk mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan en degenen, die op deze manier immigreren, hebben recht op een arbeidsvergunning. Wat dat betreft is de positie van de buitenlanders beveiligd. De werkloosheid en de economische crisis daarentegen kunnen een terugkeer bespoedigen.

2 het herkomstland: migratiebeleid en arbeidsmarkt

Een tweede faktor, bepalend voor het terugkeergedrag, is de situatie in het herkomstland. Door de mechanisering in de landbouw, de demografische ontwikkeling en de economische achteruitgang op de wereldmarkt, is er waarschijnlijk niet veel nood aan terugkeerders voor landen als Turkije en Marokko, indien het om ongeschoolde remigranten gaat. Bovendien leveren de migranten een belangrijk aandeel in de buitenlandse deviezen, die het herkomstland verwerft. Het is bekend dat enorme transferten van spaargelden, verricht door eerste-generatie-migranten, het herkomstland bereiken. Tevens mag men aannemen dat de best geschoolde krachten vaak niet terugkeren, terwijl juist zij kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van het land waarvan ze afkomstig zijn. Wat de arbeidsmarkt betreft, oefenen de herkomstlan-

themanummer terugkeer

den geen speciale aantrekkingskracht uit. Het is dan ook weinig waarschijnlijk dat landen, waar vrij recent een emigratiegolf ontstond, een massale terugkeer zullen aanmoedigen. Waar vroeger de belangen van gast- en herkomstlanden vrij gelijklopend waren, ziet men nu meer en meer belangentegenstellingen rijzen.

Daarnaast is er de politieke situatie in het land van herkomst, die de aantrekkingskracht van een retourbiljet bepaalt. Bij Marokko en Turkije speelt dit negatief, terwijl dit bij de oudere migratie zeker een positieve rol heeft gespeeld: men mag stellen dat de demokratisering van Spanje, Griekenland en Portugal in de jaren zeventig een invloed heeft gehad op de terugkeerbeweging. Deze landen hebben, sinds de eerste migranten eruit vertrokken, economisch en politiek een ontwikkeling doorgemaakt, die hen als wissel op de toekomst interessant maakt. Alvast in Italië en Spanje zijn er een aantal faciliteiten voorzien voor terugkeerders. Deze faciliteiten omvatten het recht op werkloosheidsvergoeding (eventueel voor een bepaalde periode), inschrijvingsrecht op een wachtlijst voor huisvesting, voorkeursbehandeling bij aankoop van staatsgrond, herscholingsmogelijkheden, Terugkeerders naar Marokko of Turkije kunnen een dergelijke sociale zekerheid niet verwachten.

3 de persoonlijke kenmerken van de migrant en de dynamiek van de migrantengroep

Terugkeer is soms een gedwongen gedrag, bij illegalen, uitwijzing of het niet verkrijgen van

een verblijfsvergunning, maar in de meeste gevallen blijkt het dat het om individueel gedrag gaat, dat bovendien ongepland en onverwacht is. Bepalend hierbij is de interpretatie van de situatie door de migrant zelf, zowel van de situatie in Nederland als van de situatie in het herkomstland. De mate van aanpassing aan de Nederlandse samenleving is een andere bepalende variabele.

Over het algemeen zien we een grote terugkeer binnen de eerste jaren na de immigratie. Door de verschillende immigratiegolven, zien we verschillende gezinsherenigingsprocessen zich voltrekken. Deze familiale omstandigheden (het al dan niet hebben of laten overkomen van echtgeno(o)t(e) en kinderen) bepalen in grote mate het terugkeergedrag. Uit onderzoeken blijkt dat veel terugkeerders wensen hun kinderen in het herkomstland op te voeden en van gezinshereniging afzien; anderzijds is effectieve gezinshereniging een remmende faktor voor terugkeergedrag.

Tenslotte bezit de migrantengroep zelf een aantal kenmerken die een invloed, zij het onrechtstreeks, hebben op de remigratie. Door de leeftijdsstructuur van de migrantenbevolking in Nederland is het aantal potentiële niet-actieve terugkeerders erg klein. We merken wel dat relatief gezien meer oudere migranten (+ 50-jarigen) remigreren, behalve bij de Italianen, die blijkbaar een kleine, sterk in de Nederlandse samenleving verankerde groep zijn. Maar pensioenremigratie is dus in absolute termen zeer klein.

West-Duitsland : een strikt arbeidsmarktbeleid

Het Duits migratiebeleid

Het Duits beleid ten aanzien van immigratie vertoont twee duidelijke kenmerken : het is een aanvullend arbeidsmarktbeleid en het is een hard beleid d.w.z. via het al dan niet verlenen van vergunningen worden de schommelingen op de arbeidsmarkt nauwkeurig gevolgd. Vanaf '55 werden wervingsverdragen gesloten en vreemde arbeidskrachten aangetrokken uit voornamelijk Turkije, Spanje, Italië, Griekenland en Joegoslavië. Men kent drie soorten van vergunningen in West-Duitsland: de 'Aufenthalts-erlaubnis', welke voor maximum 2 jaar geldt, de 'Unbefristete Aufenthaltserlaubnis' moet niet verlengd worden, maar kan wel beperkingen (bv. geografische) inhouden, en de 'Aufenthalts-berechtigung', een definitieve vergunning. Deze twee laatste vergunningen werden echter maar zeer zelden toegekend, althans tot '78, wanneer een versoepeling voor het verkrijgen ervan werd doorgevoerd (een voorwaarde is o.m. een voldoende kennis van het Duits). In '79 beschikte slechts 23 % van de buitenlandse bevolking over één van de twee laatstgenoemde vergunningen, in '81 was dit opgelopen tot 28,5 %.

Voor Duitsland en Zwitserland zullen we beknopter ingaan op het gevoerde beleid ten aanzien van migranten en het feitelijke terugkeergedrag. Het Duits en Zwitsers migratiebeleid heeft een heel andere uitwerking op de terugkeer van migranten.

De gezinshereniging is beperkt tot de echtgenoot(en) en kinderen onder de 18 jaar met bepaalde restriktieve voorwaarden: visumplicht voor Turken, beperkt tot bepaalde gebieden (in de periode '75 tot '77) en geen onmiddellijke toelating tot de arbeidsmarkt voor de overgekomen kinderen.

Terugkeerbevorderend

De koppeling tussen arbeids- en verblijfsvergunning maken, in het geval de vergunning niet verlengd wordt, een gedwongen terugkeer of migratie naar een ander West-Europees land vaak onontkoombaar. Daarnaast is er steeds een terugkeerbevorderend beleid gevoerd op basis van vrijwillige terugkeer en gekoppeld aan ontwikkelingshulp aan de herkomstlanden.

Tussen '72 en '75 werd een management-trainingprogramma opgezet voor Turken met als doel de ontwikkeling van de Turkse industrie en de reïntegratie van migranten in Turkije. Dit één jaar durende trainingsprogramma werd geen succes. Veel van de vrijwilligers bleken eerst hun militaire dienstplicht te moeten vervullen en keerden nadien terug naar West-Duitsland; een Turks-Duits kredietfonds voor zelfstandigen werd eenzijdig van Duitse kant uit gerealiseerd en de storting gebeurde een paar jaar te laat; terugkeerders, die de cursus volgden, stelden in Turkije te hoge salariseisen; ...

Verder werden leningen en hulp verleend aan arbeidersverenigingen van remigranten (samen voor ongeveer 60 miljoen DM).

Een vertrekpremie was oorspronkelijk alleen ge-

hanteerd in de auto-industrie (privé-initiatief), waarbij het niet duidelijk was of degenen die hiervan gebruik maakten, ook het land verlieten, maar in 1983 werd van overheidswege een vertrekpremie in het vooruitzicht gesteld voor terugkeerders.

In '82 werden tevens een aantal maatregelen genomen in verband met de kapitalisatie van bijdragen. Terugkeerders kunnen na een periode van zes maanden (re-immigratie-optie) beschikken over de wettelijke ouderdomsverzekering en de bijdrage voor het pensioenfonds. Ook door de Staat begunstigde spaarbedragen kunnen beschikbaar gesteld worden.

Terugkeergedrag

Op 30/9/81 waren er in West-Duitsland ruim anderhalf miljoen Turken, een toename op 6 jaar tijd van 43,5 %. De tweede grootste groep vormen de Joegoslaven met 637.000 personen (een lichte afname in vergelijking met 1975), gevolgd door de Italianen met 624.000 personen (kleine toename). Bij de Spanjaarden zien we, net als in Nederland en België, een duidelijke afname van de in West-Duitsland verblijvende groep. Hun aantal neemt op zes jaar tijd af met 28,5 % tot 177.000. De Marokkaanse bevolking is er erg klein en kent een relatief grote aangroei. Voor deze toename van de vreemde

bevolking zorgen vooral de jongeren. Alleen bij de Turken merkt men dat ook de oudere bevolking (+ 50 j.) een positief migratiesaldo vertoont, wat wil zeggen dat in het kader van gezinshereniging ook oudere mensen overkomen uit Turkije. Men mag niet vergeten dat in West-Duitsland gezinshereniging minder mogelijkheden voor jongeren biedt dan bijvoorbeeld in Nederland.

De globale aangroei van de migrantenbevolking wordt in groeiende mate beïnvloed door het geboortenoverschot. Naturalisatie speelt een geringe rol.

Op het eind van de jaren zeventig merkt men een vrij grote immigratiebeweging van Turken, Marokkanen en Italianen (vooral gezinshereniging, veel Turkse politieke vluchtelingen). In 1981 zien we dan ook een sterke emigratiebeweging - de eerste jaren van verblijf zijn beslissend - medeveroorzaakt door immigratiebeperkende maatregelen en grote werkloosheid. We hebben er al op gewezen dat er veel gedwongen terugkeer uit West-Duitsland is. Dat de emigratie een permanent verschijnsel is, blijkt uit het feit dat in 1976 101.583 mensen van één van de vijf voornoemde nationaliteiten méér het gastland West-Duitsland verlieten dan er zich vestigden. In '81 bedroeg het negatief migratiesaldo voor de vijf nationaliteiten samen, 9.396 eenheden.

Zwitserland en het 'plafonnement global'

Het migratiebeleid

Ook hier zien we eenzelfde instelling ten opzichte van de arbeidsmigratie. Het aantal buitenlanders moet aan de noden van de arbeidsmarkt voldoen, zonder dat het land zich, on-

danks het hoge percentage buitenlanders, als immigratieland wil profileren. Zo worden werk- en verblijfsvergunning aan elkaar gekoppeld; tussen '63 en '69 reeds werd een beperking van het aantal vreemdelingen per bedrijf ingesteld; in '70 wordt gekozen voor een 'plafonnement

global': het aantal economisch actieve buitenlanders dat zich in Zwitserland mag vestigen, is gebonden aan het aantal terugkeerders, naturalisaties, overlijdens, enz. Dit betekent een effectieve immigratiebeperking, die tot op heden onveranderd van kracht is.

In Zwitserland heeft men tevens twee categorieën arbeiders, die een aparte regeling vereisen: de seizoenarbeiders, maximaal 9 maand per jaar in het land, waarvoor een beperking is voorzien, en de grensarbeiders, die buiten de 'plafonnement global' vallen, maar binnen de 'plafonnement par entreprise'.

Opmerkelijk zijn de volksinitiatieven, de zogenaamde Ueberfremdungsinitiatieven, om een beperking of vermindering van het aantal buitenlanders te bekomen.

Een globaal terugkeerbeleid kent men niet in Zwitserland. Vaak gaat het om gedwongen terugkeer, veroorzaakt door het vergunningssysteem. Naast seizoenarbeiders en grensarbeiders, heeft men 'Jahresaufenthalter', die hun vergunning jaarlijks dienen te verlengen - men houdt hierbij rekening met de arbeidsmarkt - en 'Niedergelassene' met een permanente vergunning, verkrijgbaar na tien jaar verblijf. Werkloosheid van Jahresaufenthalter kan dus gedwongen vertrek veroorzaken.

Gezinshereniging is niet mogelijk voor seizoenarbeiders, wel voor Niedergelassenen (met arbeidsvergunning voor de betrokkenen) en Aufenthalters. Voor deze laatste hangt dit af van bi-laterale akkoorden met als beperkingen geen recht op een arbeidsvergunning en een wachttijd van minimum 15 maanden.

Konkrete maatregelen om remigratie te stimuleren zijn de verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd voor Italiaanse werknemers, het recht op een eenmalige uitkering overeenkomstig een percentage van het maximale pensioenbedrag, bij kort verblijf in Zwitserland en dit afhankelijk van bi-laterale overeenkomsten.

Het feitelijk terugkeergedrag

Begin 1982 waren er in Zwitserland 417.000 Ita-

lianen, 99.500 Spanjaarden, 49.000 Joegoslaven en 43.000 Turken. De Marokkanen vormen met een duizendtal personen een zeer kleine groep. Op zes jaar tijd zakte het aantal Italianen en Spanjaarden met respectievelijk 103.000 en 13.500 eenheden. De andere nationaliteiten kennen een aanzienlijke stijging. Vooral in de jaren '75-'76 ziet men grote vertrekcijfers. In de volgende jaren is er een stabilisatie: immigratie en emigratie compenseren elkaar. Turken, Joegoslaven en Spanjaarden vertonen een positief migratiesaldo, de Italianen een negatief. In '81 haalt de immigratie terug licht de bovenhand op de emigratie. Gezinshereniging komt vooral bij Joegoslaven en Turken voor, maar is door de sterk beperkende maatregelen vermoedelijk niet zo groot.

Het aantal Niedergelassenen, mensen met een definitieve verblijfsvergunning, stijgt aanzienlijk na '75. Men kan hieruit afleiden dat de gedwongen terugkeer afneemt. Waarschijnlijk treft ze vooral jongere arbeidskrachten uit de leeftijdsgroep van 20 tot 29 jaar. Bij deze groep merkt men immers een grote mobiliteit. De emigratie bedraagt in '75 voor Italianen, Spanjaarden, Joegoslaven en Turken tussen de 10 en 15 percent van de totale bevolkingsgroep van een nationaliteit. De hoogste emigratiecijfers vertoont de Spaanse groep. In '81 schommelt dit voor de vier nationaliteiten tussen 5 en 8 %.

Naast de migratie speelt bij toe- of afname van de buitenlandse bevolking ook het geboortenverschot en de naturalisatie een rol. Het geboortenverschot neemt aanzienlijk toe bij de Turken en af bij Spanjaarden en Italianen. Het migratie-overschot echter weegt duidelijk zwaarder door. Naturalisatie is enkel vrij groot bij de Italianen: jaarlijks veranderen er zo'n 1 % van de Italianen van nationaliteit met een uitschieter in '78 van bijna 3 %.

Pol Kongs

* artikel grotendeels gebaseerd op 'Retourmigratie van Mediterraneanen, Surinamers en Antillanen uit Nederland'.

foto Jds

Remigratie

Enkele tendenzen.

Omdat het gaat om arbeidsmigratie, is het arbeidsmarktbeleid in de drie landen bepalend voor de emigratie. De juridische positie van de immigrant in het gastland speelt een relatief belangrijke rol: naarmate men van overheidswege de gezinshereniging beperkt door er voorwaarden aan te verbinden, naargelang verblijf en arbeid gekoppeld worden en hoe langer het duurt vóór de immigrant een permanente verblijfsstatus verkrijgen kan, zien we een grotere remigratie optreden.

Zwitserland haalt de hoogste emigratiecijfers: in '75 10 tot 15 % van de bevolkingsgroep voor Italianen, Spanjaarden, Turken en Joegoslaven, wat afneemt tot 5 à 8 % in '81. In Duitsland zien we eenzelfde evolutie: van meer dan 10 % van de nationaliteitsgroep in '75 zakt dit tot 5 % in '81 bij Turken, Spanjaarden en Joegoslaven, terwijl bij de Spanjaarden, toch een grote groep, in 1981 nog 12 % emigreren. In Nederland liggen de emigratiecijfers merkkelijk lager. Bij

Marokkanen en Turken gaat het om nauwelijks 1 à 2 %. Bij Spanjaarden en Italianen om 5 %.

In het remigratiegedrag zien we twee tendenzen terugkomen. De eerste slaat op het verschil in terugkeeraantallen tussen de verschillende nationaliteitsgroepen. Migranten uit recente immigratiegolven keren minder terug naar hun herkomstland, terwijl deze terugkeerders relatief veel re-immigreren. Het zijn voornamelijk Spanjaarden en Italianen die remigreren (oudere migratie). Als tweede tendens in de remigratie kunnen we stellen dat de eerste jaren van verblijf bepalend zijn voor het (permanent) vestigingsgedrag. Binnen de remigratie-cijfers van elke nationaliteitsgroep, merken we na elke immigratiebeweging een zwakke remigratiebeweging als afspiegeling.

Tenslotte moet opgemerkt worden dat relatief veel oudere migranten terugkeren, maar dat hun absoluut aantal zeer klein is. Terugkeer gebeurt ook meer en meer in gezinsverband.

Wat het terugkeerbeleid betreft, hebben we de indruk dat alle maatregelen, genomen om een vrijwillig vertrek aan te moedigen, vooral diegenen bereiken, die toch al van plan waren te remigreren.

FRANKRIJK

Een politiek van 'één miljoen' en bi-laterale akkoorden

Lode Van Loock

Frankrijk is een land met een zeer oude migratie, met erg veel migranten uit ex-koloniale gebieden. In 1975 bedraagt de migrantenbevolking er 3.442.415 personen, op 1/01/78 4.236.994 personen. De voornaamste nationaliteiten zijn de Portugezen (881.985), de Algerijnen (829.572), de Italianen (528.809), de Spanjaarden (486.299) en de Marokkanen (376.055). De globale evolutie van de migrantenbevolking in Frankrijk tussen oktober '76 en januari '79 (Rapport Mayer-Lebon) laat toe een relatieve stabilisatie van de migrantenbevolking te zien. Voor die periode is de immigratie- en emigratiegolf bijna in evenwicht.

TOENAME		AFNAME	
eerste actieve migranten (a)	20.000		
familiehereniging (b)	45.000	geografische uitwijking (e)	70.000
geboorte (c)	65.000	naturalisatie	50.000
andere inwijking (d)	10.000	overlijden	25.000
totaal	140.000		145.000

HET FRANS TERUGKEERBELEID

Op 4 maart '77 kondigt de Staatssecretaris voor de migranten, P. DIJOU, een beleid aan om de migratiegolf te beperken en om de vier miljoen migranten die in Frankrijk leven beter sociaal in te passen (insertion). Dit was het nieuwe immigratiebeleid van de toenmalige regering. In dit kader stelt, vanaf april '77, M. BARRE voor om de werkloosheid te verminderen door aan de werkloze migranten die dit willen, een terugkeerpremie aan te bieden, plus 10.000 FF indien ze definitief terugkeren. In september '77 kondigt L. STOLERU de uitbreiding aan van deze terugkeerpremie tot alle migrantenarbeiders, die vijf jaar gewerkt hebben in Frankrijk (met uitzondering van de E.G.-ers). Deze maatregel, gekend onder de naam 'politiek van één miljoen' omdat hij één miljoen arbeiders betrof, had ook een beroepsaspect: de terugkeer-beroepsopleiding, uit te werken door het Staatssekre-

tariaat én de betrokken landen.

Tegen deze maatregel ontstond een echte protestgolf, ook omdat hij deel uitmaakte van een geheel van maatregelen om de immigratie aan banden te leggen, namelijk door de

- regularisatiestop (17/7/77)
- stop op de aflevering van nieuwe arbeidskaarten
- opheffing van de gezinshereniging gedurende drie jaar.

Deze politiek van 'het miljoen' werd een mislukking. Natuurlijk, zouden we zeggen, zeker indien je de aangeboden vergoeding vergelijkt met de waarde van de arbeidskaart of verblijfstitel en/of de verworven rechten als werknemer. In de praktijk waren er slechts 10 % werklozen

- (a) geregulariseerde loonarbeiders
- (b) gemiddelde van de jaren '77-'78
- (c) vreemdelingen in Frankrijk geboren
- (d) schatting
- (e) inbegrepen terugkeer met financiële hulp

onder de begunstigten en werd een onooglijk klein aantal mensen, vergeleken met de actieve migrantenbevolking bereikt (93.000 mensen op 4 jaar tijd). Twee derde van de hulp ging naar de Portugezen en Spanjaarden die meestal de kans mooi zagen om hun reeds geplande terugkeer te realiseren.

terugkeerpremie in 1979

In '79 werden 15.616 dossiers goedgekeurd, die betrekking hadden op 30.957 personen (aanvragers, echtgenoot, kinderen). Deze aanvragers verdeelden zich als volgt: 13.010 Portugezen (42,03 %), 8.086 Spanjaarden (26,12 %), 2.228 Tunesiërs (7,20 %), 1.975 Marokkanen (6,38 %), 1.902 onderhorigen van Zwart-Afrika (6,14 %), 1.681 Joegoslaven (5,43 %), 1.173 Algerijnen (3,79 %) en 902 Turken (2,91 %). De effectieve

stortingen in '79 uitgevoerd, betreffen 3.344 werklozen en 15.392 werkenden (deze cijfers verschillen van de voorgaande wegens de traagheid van de administratieve procedure). In totaal werden hier 29.714 personen bij betrokken. In '79 werd 200 miljoen FF voorzien op de begroting. Tijdens zijn interventie op de Eerste Conferentie van de Raad van Europa van de ministers, verantwoordelijk voor de migrantenproblematiek (Straatsburg, 6-8 mei 1980), stelde L. Stoleru, de toenmalige Franse staatssecretaris voor migranten: "De Franse regering neemt zich voor om de terugkeerhulp uit te breiden tot een werkelijk terugkeerrecht door aan dit recht, naast de financiële hulp, ook een beroepsopleiding te verbinden, en door aan dit recht een ontwikkelingskarakter te geven door het aanknopen van bi-laterale overeenkomsten met de desbetreffende landen".

1980 en 1981

In 1980 werden 6.548 dossiers goedgekeurd, die betrekking hadden op 12.537 personen. Per nationaliteit is de verdeling ongeveer dezelfde als in 1979. Wel komen de Joegoslaven hier op de tweede plaats (2.231 mensen), na de Portugezen (3.733 mensen) en voor de Spanjaarden (1.762 mensen). 220 miljoen Ff was voorzien op de begroting. Het eerste trimester van 1981 geeft eenzelfde beeld qua verdeling per nationaliteit (1.293 dossiers betreffende 2.288 personen). De opheffing van de kredieten in 1981 (50 miljoen Ff) voor de terugkeerpremie, was het einde van deze maatregel, die op een onregelmatige wijze was ontstaan.

Algerijnen

Terugkeerhulp kan vanaf '81 slechts op normale wijze toegekend worden aan Algerijnse migranten, gezien het bi-lateraal akkoord Frankrijk-Algerije van september '80 (J.O. nr. 3, 4/1/81) (*). De voornaamste beschikkingen van dit akkoord zijn: de drievolgende jaren zullen de regeringen een aantal stimulerende maatregelen nemen om de terugkeer van de Algerijnse migranten naar hun land te bevorderen en hun re-integratie te vergemakkelijken. Zo kunnen ze een 'terugkeertoelage' ontvangen (4 maand loon) of een beroepsopleiding volgen (2 tot 9 maand) of als zelfstandige een lening ontvangen om een klein bedrijf in Algerije op te zetten. 700 miljoen Ff worden voorzien om deze akties gedurende drie jaar te financieren.

Nochtans zal volgens zeer vele bronnen de impact van deze maatregelen zeer gering zijn. Zo vertegenwoordigen de Algerijnen slechts 6 % van de begunstigden van de terugkeerpremie, alhoewel ze 19,35 % van de vreemdelingen, die een Franse verblijfsvergunning bezitten, uitmaken. Is ook voor hen de terugkeer een ververwijderde gedachte?

(*) wat betreft de terugkeer van Algerijnse migranten vóór 1970, zie F. BUNDERVOET, De terugkeer van de Algerijnse emigranten naar hun land, eindwerk, Leuven, 1973.

De regering Mauroy

Bij het aan de macht komen van de socialistische regering Mauroy werd een 'ander' migratiebeleid vooropgesteld. Werden er immers niet in het socialistisch verkiezingsprogramma een aantal fundamentele opties vooropgesteld, zoals

- * gelijke rechten
- * identiteitskaart, geldig gedurende 10 jaar en hernieuwbaar zonder tewerkstellingskonditie
- * opheffing van de notie uitwijzing
- * opheffing van de beperkende maatregelen m.b.t. het recht op arbeid
- * vrijheid van meningsuiting, vereniging en stemrecht op lokaal vlak
- * recht op verschil, op kulturele identiteit
- * een globaal beleid

Het verwonderde dan ook niemand dat eind '81 de terugkeerpremie, zoals ingesteld op 30 mei '77, werd opgeheven (circ. 81-12). Als motivatie wordt opgegeven dat de totstandkoming van deze maatregel zonder overleg, noch met de migranten, noch met de herkomstlanden, deel uitmaakte van een beleid dat heden wordt verworpen. Indien alle terugkeerperspektieven heden ten dage niet moeten opgegeven worden, dienen ze nochtans te kaderen in de bi-laterale akkoorden met de herkomstlanden met het oog op het vergemakkelijken van de inschakeling van de vrijwilligers-terugkeerders in de economische activiteiten van hun herkomstland. Wel zullen de lopende dossiers nog afgehandeld worden. Alle migranten die in het kader van de terugkeerpremie naar hun herkomstland gingen, zullen, indien ze naar Frankrijk wensen terug te keren, behandeld worden als eerste immigranten en zullen, indien ze in Frankrijk kunnen verblijven, hun premie dienen terug te storten.

Na loffelijke pogingen en maatregelen inzake de beroepsinpassing van de migranten en hun familie, o.a. de regularisatie van klandestienen, neemt de regering Mauroy onder druk van de economische crisis een 'arbeidsmarktbocht' en de terugkeerhulp wordt opnieuw ingevoerd. Op 31/8/83 wordt door de ministerraad de omkade-

ring van de nieuwe terugkeerhulp in drie punten omschreven: 1. de kandidaat-terugkeerders moeten vrijwilligers zijn 2. met de emigratielanden moeten bi-laterale akkoorden tot stand komen 3. de terugkeer moet de ontwikkeling van het herkomstland bevorderen. Op 4/4/84 beslist de ministerraad dan tot de (her-)instelling van de terugkeerhulp. Gesteld wordt dat deze maatregel een geheel van maatregelen vervolledigt, zoals de storting van een bijdrage door de werkgever in het Nationaal Tewerkstellingsfonds en de storting van de werkloosheidsgelden, waar de kandidaat-terugkeerder recht op heeft (bedrag en modaliteiten worden door de sociale gesprekspartners bepaald in de Arbeidsraad; bepaald op 66 % van de uitgeputte rechten op werkloosheidsvergoeding; dus voor een migrant die nog recht heeft op 2 jaar werkloosheidsuitkering en een bruttoloon van 5000 Ff had, 35.000 Ff bijvoorbeeld).

Dit blijkt ook uit de konkrete uitvoeringsmodaliteiten (dekreet 84.310 van 27/4/84):

- * de openbare hulp tot reïntegratie kan aangevraagd worden door migrantenarbeiders, ouder dan 18 jaar, die minder dan 6 maanden onvrijwillig werkloos zijn. Ze moeten loonarbeid verricht hebben in Frankrijk (niet-E.G.ers). Uitgesloten zijn de personen die een geldige arbeidsvergunning kunnen bekomen op persoonlijke of gezinsgronden (gezinshereniging). Deze hulp kan de 20.000 Ff per begunstigde niet overschrijden. Hier bovenop komt nog wel de betaling van de reiskosten (vliegtuigticket) en de verhuiskosten. Deze verhuiskosten zijn: 2000 Ff voor terugkeer naar een Europees land plus 1000 Ff voor de echtgenote, plus 800 Ff per kind en 4000 Ff voor een niet-Europees land, plus 2000 Ff voor de echtgenote en 1000 Ff per kind (maximum 10.000 Ff). Deze openbare hulp komt bovenop deze, gegeven door de werkgever op basis van de akkoorden, die met de regering gesloten zijn.

- * voor wat betreft terugkeerders die een individueel projekt (o.a. zelfstandigen) willen realiseren in het herkomstland, kunnen bovenop deze verhuis en terugkeerhulp, ook kosten gefi-

nancierd worden voor de aankoop van uitrustingsgoederen en voor een beroepsopleiding, nodig ter realisatie van het projekt. Een deel van dit geld kan reeds in Frankrijk gestort worden. De rechten op pensioen en dergelijke blijven voor deze terugkeerders bestaan.

- * wat betreft het afsluiten van bi-laterale akkoorden met de herkomstlanden, zijn er besprekingen aan de gang met Mali, Turkije, Tunesië en Marokko. Deze besprekingen worden ten zeerste bemoeilijkt door de vrees van de herkomstlanden voor de politieke en economische konsekwenties van een massale terugkeer.

- * tegelijk echter met deze maatregelen werd ook de verblijfszekerheid van de migranten in Frankrijk gevoelig verbeterd door het invoeren van een vestigingskaart (10 jaar geldig).

Indien we de terugkeermaatregel L. STOLERU vergelijken met de maatregel C. DUFOIX van de regering Mauroy, kunnen we toch een duidelijk verschil vaststellen, alhoewel ze blijkbaar uit eenzelfde bekommernis van beperking van de arbeidsmarkt geboren zijn. Het terug invoeren van de terugkeerhulp door de socialistische regering heeft zeker te maken met de benarde toestand van de Franse automobiellindustrie en de opkomst van het Front National, maar toch gaat het om twee duidelijk verschillende beleidsopties.

1. Het terugkeerbeleid van de regering Mauroy is rond twee thema's opgebouwd: de vestiging van de migranten, die definitief in Frankrijk zijn, en de aanmoediging tot reïntegratie in hun moederland van de anderen, indien ze werkloos zijn en vrijwilligers.

2. Dit beleid heeft een hoopvolle weg uitgestippeld, namelijk deze van de bi-laterale akkoorden (cfr. de Frans-Algerijnse akkoorden).

3. Dit beleid kiest ook voor een ontwikkelings-samenwerking met de herkomstlanden.

Of deze opties ook konkreet en ten volle te realiseren zijn, wordt erg onwaarschijnlijk, gezien bijvoorbeeld de aarzelende houding van sommige herkomstlanden zelf.

DOKUMENTATIE

Methodisch werkboek 'Voorlichting aan migranten', Bunnik, 180 blz., 1984.

Samengesteld door en te verkrijgen bij: Bureau Voorlichting Gezondheidszorg Buitenlanders
PB 100 3980 CC Bunnik - Nederland (tel. 03405 - 64844).

Voorlichting mag zich niet beperken tot informatie over migranten. Centraal staat de vraag wat men met de informatie wil doen, dus de houding t.o.v. de migrant. Het werkboek geeft een aantal programma's, die die houding kunnen uittekenen: zoeken naar mijn eigen grenzen en die van de migrant, op welke manier zich aanpassen? Tevens komen reacties op vooroordelen en racistische opmerkingen aan bod en worden communicatieproblemen aangepakt. Informatie kan snel het effect van vervreemding en stereotypering veroorzaken. Door het grote publiek gekende vaagheden moeten getoetst worden en daarom worden in het werkboek adviezen gegeven voor verantwoorde informatieverstrekking, voornamelijk rond de thema's migratie, Islam en gezin.

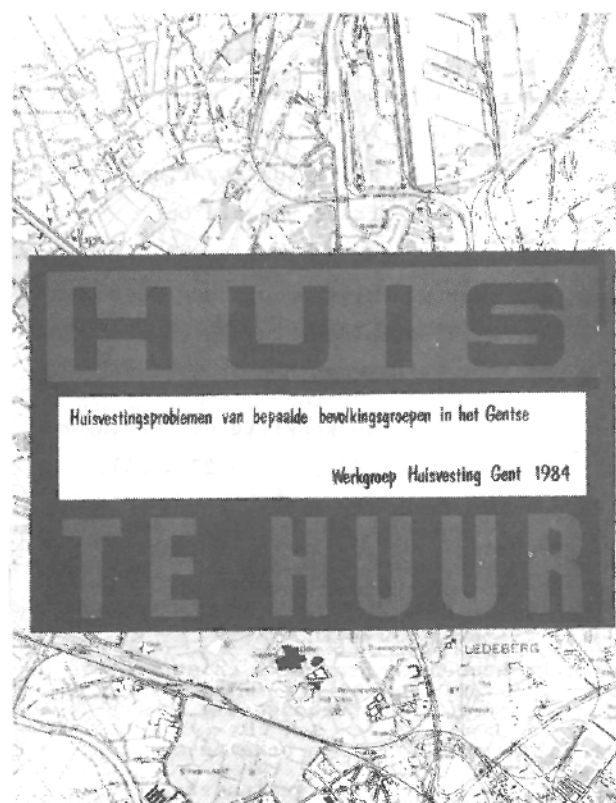
Het boek richt zich naar ieder die bij voorlichting over migranten betrokken is, en is ontwikkeld vanuit veel kursuservaring.

Huisvestingsproblemen van bepaalde bevolkingsgroepen in het Gentse, werkgroep huisvesting, Gent, 79 blz., 1984.

De brochure is te verkrijgen op de volgende adressen: SGOV Kettingstraat 8 9000 Gent (tel 091/26.56.36) - Sociaal Centrum Visserij 153 9000 Gent (tel 091/23.66.55) - Woonfonds Fratersplein 16 9000 Gent (tel 091/23.28.77).

Analyse van de woonsituatie van kansarme groepen. Voornamelijk bejaarden, migranten, gehandicapten en niet-konventionele gezinnen wonen in weinig functionele, in slechte toestand verkerende huizen. Voor elk van deze groepen wordt

de huisvestingssituatie nagegaan en tevens een aantal voorstellen naar het beleid toe gedaan om de beleidsverantwoordelijken te sensibiliseren en een discussie tussen de betrokkenen op gang te brengen.

Arabisch voor beginners, Ed. De Moor, 208 blz., en Basiswoordenlijst Arabisch, Ed. De Moor, 162 blz., Muiderberg, 1984.

Leerboek in geschreven Arabisch en de standaardtaal. Dit boek heeft de verdienste ook bruikbaar te zijn voor mensen, die zich slechts in hun vrije uurtjes kunnen bezig houden met het leren van Arabisch, en komt tegemoet aan de moeilijkheid dat nederlandstaligen vroeger slechts via een vreemde taal het Arabisch konden aanleren. Tevens streeft het ook een zekere mate van actieve taalbeheersing na, bruikbaar in intellectuele gesprekken of officiële contacten.

Minderheden, hulpverlening en gezondheidszorg. Achtergrondinformatie ten behoeve van de zorg voor moslimse migranten, W.A.R. Shadid en P.S. Van Koningsveld, Assen, 142 blz., 1983.

Veel artsen of verplegend personeel komen in hun beroep in aanraking met mensen met een andere kulturele achtergrond, voornamelijk moslims. Problemen, die zich hier stellen, zijn niet van louter taalkundige aard, maar ontstaan dikwijls uit een gebrekkige kennis van de andere cultuur. Daarom wil dit boek een aantal elementaire gegevens verschaffen om hulpverlening aan patiënten met een islamitische achtergrond te bevorderen. Achtereenvolgend komen de Islam, het familiesysteem en huwelijk, cultuurpatronen en -begrippen en tenslotte de visie op seksualiteit en voortplanting en op ziekte en genezing aan de orde.

De auteurs wijzen er op dat de bestaande Nederlandstalige literatuur op dit gebied voornamelijk geschreven is vanuit een individuele hulpverleningservaring, die het moeilijk maakt algemeen aanvaard gedrag van afwijkend gedrag binnen een cultuur te onderscheiden. Daarom willen

ARABISCH
VOOR BEGINNERS
ed. de moor

COUTINHO

ze een algemeen inzicht bieden in de kulturele achtergrond van islamieten en een inventarisatie van problemen bij hulpverlening aan moslimse patiënten.

Politie en allochtonen. Verslag van een onderzoek naar de relatie tussen gemeentepolitie en allochtonen in Nederland, M. Aalberts en E. Kamminga, COMT-rapport, Den Haag, 182 blz., 1983.

Het politie-apparaat ontwikkelt een eigen politiekultuur die bepalend is voor de visie op de maatschappij en de buitenlanders. Centraal hierbij staan de begrippen gezag, gevaar en efficiëntie, waaraan vanuit de eigen functie inhoud moet worden gegeven. De politieman als hulpverlener en in zijn repressief optreden heeft een problematische relatie met de vreemdelingen. Enerzijds is er onvoldoende kennis van de wereld van de buitenlander en wordt er met stereotypen gewerkt. Anderzijds verschillen waarden, normen en wetten van de vreemdeling vaak zo dat hij het optreden van de politie niet begrijpt. Tevens blijft er een taalbarrière. Het (terecht) gevoel gediskrimineerd te worden zet vooral bij de tweede generatie kwaad bloed.

Zeer kort is dit de probleemstelling van het COMT-rapport, waarin verder de structuur van het politiekorps en de sociale situatie van de vreemdelingen beschreven wordt en tenslotte een aantal naar het beleid gerichte aanbevelingen gegeven worden. Voorlichting aan het politiekorps, politie van vreemde herkomst aanwerven en overleg met migrantenorganisaties zijn enkele van de voorgestelde maatregelen om de relatie politie- allochtonen te verbeteren.

Retourmigratie van Mediterraneanen, Surinamers en Antillanen uit Nederland, Ph. Muus, R. Penninx e.a., Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, 290 blz., 1983.

Dit boek houdt de resultaten in van een onderzoek naar terugkeer van migranten. Het onderzoek startte in opdracht van het ministerie van sociale zaken en werkgelegenheid in februari '82. Men wilde nagaan hoe groot de feitelijke terugkeer was, welke categorieën het betrof en welke factoren een rol spelen bij remigratie. Tevens wou men onderzoeken welk verband er bestaat tussen terugkeerwens en feitelijke terugkeer. Tenslotte werd het beleid van enkele andere West-Europese landen bestudeerd om de overheid toe te laten de mogelijkheden van een terugkeerbeleid te onderzoeken.

Voor de inhoud van de onderzoeksresultaten verwijzen we naar de bladzijden 19 tot 27 van dit nummer.

L'islam transplanté, A. Bastenier en F. Dassetto, Berchem, 1984.

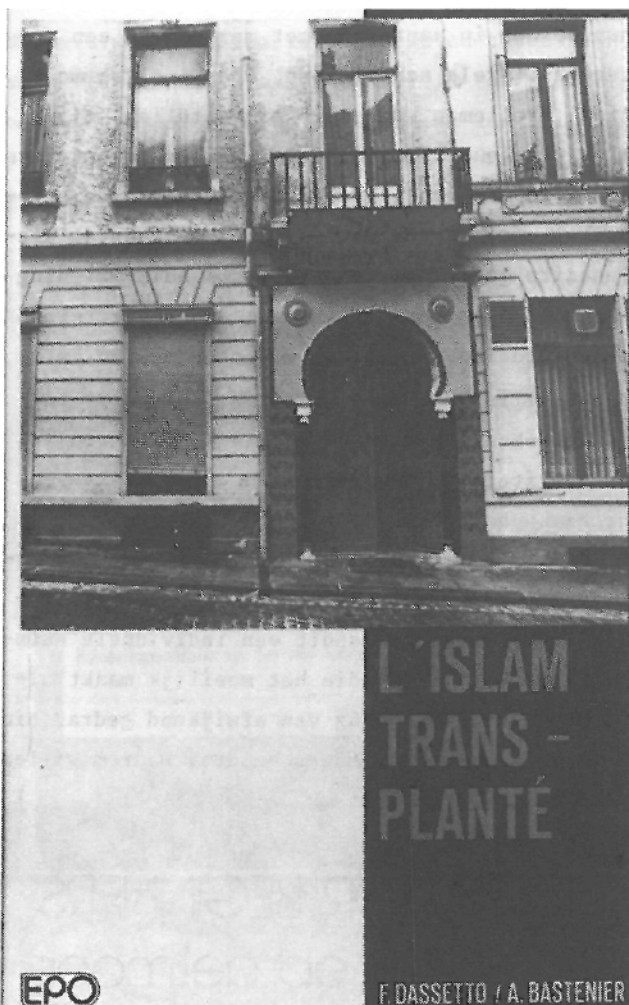
In Europa leven sinds de zestiger jaren meer dan 4 miljoen migranten, afkomstig uit landen met een islamitische traditie. Ongeveer 200.000 hiervan leven in België.

F. Dassetto en A. Bastenier hebben getracht, via een sociografische beschrijving, de basis te leggen voor verder sociologisch onderzoek omtrent dit kompleks probleem.

In het boek wordt daarom eerst bekeken hoe de Islam verschijnt in de landen als Turkije en Marokko, waarna een beschrijving volgt van hoe de Islam in België verschijnt via de moskees, eerste niveau van de organisatie van de Islam. Tenslotte wordt de territoriale omkadering van de Islam in België beschreven o.a. via de bestaande wettelijke beschikkingen daaromtrent.

Algemeen kan gesteld dat dit boek degelijke basisinformatie verschaft van het fenomeen 'Islam in België' en als dusdanig ten zeerste

is aanbevolen aan allen die met migranten uit de islamitische landen in contact komen. Volgens de uitgeverij EPO wordt er geen nederlandstalige uitgave gepland.

T I J D S C H R I F T E N

Kleuters en Ik. Tijdschrift voor een ervaringsgerichte kleuterklaspraktijk, jg 2 nr. 4 en jg 3 nr. 3 (maart-april-mei 1984).

In deze nummers: Migrantenkinderen in ervaringsgerichte kleuterklassen: moeilijkheden en/of mogelijkheden? Een interculturele benadering.

Te bestellen: 'Projectgroep Ervaringsgericht Onderwijs' vzw - Vesaliusstraat 2 3000 Leuven

Bulletin, nr. 3 (juni 1984).

Themanummer geestelijke gezondheidszorg: psy-

Postbus 100
3980 CC Bunnik
Telefoon 03405 - 64844

BULLETIN

Jaargang 1 - nummer 3 - juni 1984

THEMA: GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

cho-sociale hulpverlening aan migranten, allochtone hulpverleners, experimentele projecten.

Te bestellen: Bureau Voorlichting Gezondheidszorg Buitenlanders - PB 100 3980 CC Bunnik Nederland

Immigratienieuws, nr. 5 (maart 1984).

Nummer over huisvesting en spreiding van migranten in Nederland, Duitsland, Zwitserland en Groot-Brittannië.

Te bestellen: O.C.G.B. - Gallaitstraat 80 1030 Brussel - tel. 02/216.78.30

Projectkranten over eten in Marokko, Turkije, Suriname en Nederland, Stichting Samen Wonen, Samen Leven, Rotterdam.

Landbouw, klimaat en bodemgesteldheid, handel, al dit soort gegevens bepalen welke grondstoffen er in een land te koop zijn. Hoeveel geld van het inkomen wordt aan voedsel besteed en wie zorgt er voor het eten? Vragen die iets

zeggen over de socio-ekonomische situatie. Tafelmanieren en feesten geven informatie over de mensen en de godsdienst. Deze brede achtergrond van voeding wordt beschreven in de vier brochures. Wetenswaardigheden in tekst en foto's, recepten en lessuggesties.

Te bestellen: S.W.S.L. - Verbraakstraat 21-23 3036 MR Rotterdam, Nederland.

Een intercultureel onderwijsprogramma Voeding werd samengesteld door het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam. Het is bestemd voor kinderen van 9 tot 15 jaar. Het programma bestaat uit voorwerpen, dia's, een tentoonstellingspaneel en zeer gedetailleerd uitgewerkt begeleidingsmateriaal. Voor informatie: Publieksdienst Museum voor Land- en Volkenkunde - Rotterdam. tel. 010 - 111055

Wijkgezondheidscentrum De Sleep

De Poort - Beraber

G T K B - vrouwenwerking

Elele - vrouwenwerking

C G S O Gent

en de Nationale Vereniging voor Geestelijke Gezondheidszorg organiseren een

S T U D I E D A G

De Turkse en Marokkaanse vrouw in de gezondheidszorg

13 oktober '84 van 9.30 u tot 17 u.
Blandijnberg - Gent

bijdragen over de positie van de migrantenvrouw in de gezondheidszorg, bekeken vanuit gezondheidszorg, maatschappelijk oogpunt, cultureel-antropologisch perspectief en het beleid en over strategieën inzake gezondheidszorg.

Inlichtingen: mevr. B. Van den Steene, Wijkgezondheidscentrum De Sleep, Doornzelestraat 32, 9000 GENT, tel. 091/23.48.24

ADRESVERANDERING

VOCOM Vlaams Overlegcomité Migratie
 PLATFORM MIGRANTENORGANISATIES
 BAREEL

NIEUW ADRES :
 POSTSTRAAT 156
 1030 BRUSSEL

vanaf 1 juli 1984

